

1967 YILINDA
HUZURLU GÜNLER
SİZİN OLACAKTIR

15
MİLYON
ZİRAAT BANKASI

(Basın : 20133 — A — 10362 — 93)

10 8 Eylül 1967

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AĞUSTOS 1967

İÇİNDEKİLER :

Modern Folklor	Ayhan DOĞANÇ
"Bosna - Hersek Müslüman Ozanların Destan ve Türküleri" İ. HINÇER	
Nasreddin Hoca Fıkralarının Kaynağı	Cahit ÖZTELLİ
"Ceviz Oynamaya Gelmiş Odama"	Haydar CENGİZ
Atasözlerimizin Cümle Yapısı (I)	İbrahim Zeki BURDURLU
Çalgı ve Çağırğı İle İlgili Atasözleri ve Deyimler	M. R. GAZİMİHÂL
Tuzakçı (Gönen - Balıkesir) Köyü Bilmeceleri	Doç. Dr. Şükrü ELÇİN
Ayasofya Camiine Dair Dinî Âdetler	Eşref PAYASLIOĞLU
Eski Dokumacılık ve Yurdumuzda Gelişimi (I)	Macide GÖNÜL
Ardanuçlu Âşık Efkarî ve Şiirleri (VI)	A. Emin ARSLAN
Gölpazarı'nda Kadınlar Yağmur Duası ve Lâkaplar	Muzaffer BATUR
Yeşilöz Köyünde Doğumla İlgili Gelenek ve İnançlar	Nural GÜRAN
Kırşehir'den Derlenen Halk Masalları : Eşek Kafası	Veysel ARSEVEN

Ahmet Kutsî Tecer Sayımız — Milli Folklor Enstitüsü'nün Yeni Adresi
BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 217

KURUŞ : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

yuvanızda ARÇELİK saadetinizin anahtarıdır

Kendi sahasında Türkiye'nin en güçlü ve modern teşkilâtını kurarak batı seviyesindeki tesislerinde senelerdenberi çeşitli elektrikli ev aletleri imal eden ARÇELİK, bunları **en uygun fiatlarla** satın alabilme imkânını halkımıza sağlamış bulunuyor. Eskiden vitrinlerde seyredilen buzdolabı, çamaşır makinası, süpürge, gaz sobası, Arçelik'in seri imalât imkânları sayesinde bugün en mütevazî Türk yuvasında dahi sevinçle kullanıyor... **Türk halkının mutluluğunu sağlıyor.**

- En Üstün Kalite
- En Uygun Fiyat
- Bütün Arçelik Modellerine Şamil Gerçek Arçelik Garantisi
- En yaygın ve Komple Servis Teşkilâtı
- Bol Yedek Parça.

(Yeni Ajans : 5947 — 94)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

4485

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 217

AĞUSTOS 1967

YIL : 19 — CİLT : 11

MODERN FOLKLOR

Yazan : Ayhan DOĞANÇ

Başlığı okuyan okuyucu folklor kelimesi ile modern kelimesinin yanyana kullanılmasını bir tuhaf karşılayacak ve folklorun eski ile çok yakın bağıntısını düşünerek, nasıl olabilir diyecektir.

Folkloru çoğumuz kasaba ve kentle alakasını kesmiş, medeniyetin nimetlerinden uzak kalmış yerlerde bulabileceğimizi galiba biraz yanlış zannediyoruz. Gerçi, şehrin bilgisinden, zevkenden nasibini almağa başlayan ve hatta yerli yersiz buna âşık olan köylü, çoğu kez bir sanat eseri olan, nakışlı, canlı renkleri bulunan ve hatta bir mesaj taşıyan çorabı örüp giyeceği yerde fabrikadan çıkmış standrad naylon çorabı tercih etmeye başladı bile. Giymese dahi şehirden gelen motifleri kullanmağa, ruhunu aksettiren, bir boşalma vesilesi gören itiraf mahiyetinde olan kendi eserleri yerine çoğu zaman nisbeten ucuz olan ve yapılması nisbeten güç olmayan giyim ve ev eşyalarını taklide başlıyor ve dejenere oluyor. Şehir sanatını kopye edişte ne gibi bir zarar var diyenlere cevabımız, nisbeten saf olan bir sanatın benliği olan bir eserin kötü olana, kolay olana kaçışın neticesi olarak daima yozlaşmağa sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Bu durum sadece maddi folklor için doğru değil, şifahi folklor açısından da ele alınması icap eden meseleler var. Masallar, halk hikâyeleri, yerlerini artık kısacık o-

lan fıkralara bırakmakta ve fıkralar çoğunlukla yabancı diyarlardan da hicret ederek, fıkra kahramanlarının adını değiştirmek suretiyle kokteyl partilerde, verilen yemekli toplantılarda, profesörler veya hocalar odasında, hatta tualetlerde bile iki dost arasında kâh fıs fıs, kâh gürültü ile anlatılıp gülünmekte.

Köyden şehirlere iş bulmak gayesi ile yapılan göçlerle muhakkak ki folklor - gelişen mahallin örf ve adetleri - bir anda değişmiyor. Maddi açıdan yana talihi olan, köyden şehire gelmiş bir ailenin kendisi ve şehirde doğmuş olan çocukları bile, hele kuvvetli bir eğitim görmemişlerse, mahallî kültürlerini ev içinde yaşatmaktadırlar. Trabzonlu bir aileden derleme yapmak için evlerine gittiğim zaman oturdukları yeni apartman dairesinde bana baş örtülü olarak çay ikram eden evin hanımı önümde elinde tepsisi ve üzerinde yedi bardakla diz çöktüğü zaman, bu adeti bilmeyen ben, kadıncağız düştü diye ayağa sıçrarken, etrafımdaki Trabzonlular cehaletime tatlı tatlı gülüyorlardı. Bu hanım, geleneksel nezaketiyle örf adetlerin hemen unutulmayacağını vasıtalı olarak anlatıyordu.

Folklorik madde veya manevi değerler o halde değişebiliyor, bozulabiliyor veya zamanla, hemen olmasa bile unutulabiliyordu. Hiç de iç açıcı olmayan bu vaziyet "Modern Folklor" mu idi? Bu karışık vaziyet,

yuvanızda ARÇELİK saadetinizin anahtarıdır

Kendi sahasında Türkiye'nin en güçlü ve modern teşkilatını kurarak batı seviyesindeki tesislerinde senelerden beri çeşitli elektrikli ev aletleri imal eden ARÇELİK, bunları **en uygun fiatlarla** satın alabilme imkânını halkımıza sağlamış bulunuyor. Eskiden vitrinlerde seyredilen buzdolabı, çamaşır makinası, süpürge, gaz sobası, Arçelik'in seri imalât imkânları sayesinde bugün en mütevazî Türk yuvasında dahi sevinçle kullanıyor... **Türk halkının mutluluğunu sağlıyor.**

- En Üstün Kalite
- En Uygun Fiyat
- Bütün Arçelik Modellerine Şamil Gerçek Arçelik Garantisi
- En yaygın ve Komple Servis Teşkilatı
- Bol Yedek Parça.

(Yeni Ajans : 5947 — 94)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

4487

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 217

AĞUSTOS 1967

YIL : 19 — CİLT : 11

MODERN FOLKLOR

Yazan : Ayhan DOĞANÇ

Başlığı okuyan okuyucu folklor kelimesi ile modern kelimesinin yanyana kullanılmasını bir tuhaf karşılayacak ve folklorun eski ile çok yakın bağıntısını düşünerek, nasıl olabilir diyecektir.

Folkloru çoğumuz kasaba ve kentle alakasını kesmiş, medeniyetin nimetlerinden uzak kalmış yerlerde bulabileceğimizi -galiba biraz yanlış- zannediyoruz. Gerçi, şehrin bilgisinden, zevkenden nasibini almağa başlayan ve hatta yerli yersiz buna âşık olan köylü, çoğu kez bir sanat eseri olan, nakışlı, canlı renkleri bulunan ve hatta bir mesaj taşıyan çorabı örüp giyeceği yerde fabrikadan çıkmış standrad naylon çorabı tercih etmeye başladı bile. Giymese dahi şehirden gelen motifleri kullanmağa, ruhunu aksettiren, bir boşalma vesilesi gören itiraf mahiyetinde olan kendi eserleri yerine çoğu zaman nisbeten ucuz olan ve yapılış nisbeten güç olmayan giyim ve ev eşyalarını taklide başlıyor ve dejenere oluyor. Şehir sanatını kopye edişte ne gibi bir zarar var diyenlere cevabımız, nisbeten saf olan bir sanatın benliği olan bir eserin kötü olana, kolay olana kaçışın neticesi olarak daima yozlaşmağa sebep olduğunu söyleyebiliriz.

Bu durum sadece maddi folklor için doğru değil, şifahi folklor açısından da ele alınması icap eden meseleler var. Masallar, halk hikâyeleri, yerlerini artık kısacık o-

lan fıkralara bırakmakta ve fıkralar çoğunlukla yabancı diyarlardan da hicret ederek, fıkra kahramanlarının adını değiştirmek suretiyle kokteyl partilerde, verilen yemekli toplantılarda, profesörler veya hocalar odasında, hatta tualetlerde bile iki dost arasında kâh fıs fıs, kâh gürültü ile anlatılıp gülünmekte.

Köyden şehirlere iş bulmak gayesi ile yapılan göçlerle muhakkak ki folklor -gelen mahallin örf ve adetleri - bir anda değişmiyor. Maddi açıdan yana talihi olan, köyden şehire gelmiş bir ailenin kendisi ve şehirde doğmuş olan çocukları bile, hele kuvvetli bir eğitim görmemişlerse, mahallî kültürlerini ev içinde yaşatmaktadırlar. Trabzonlu bir aileden derleme yapmak için evlerine gittiğim zaman oturdukları yeni apartman dairesinde bana baş örtülü olarak çay ikram eden evin hanımı önümde elinde tepsisi ve üzerinde yedi bardakla diz çöktüğü zaman, bu adeti bilmeyen ben, kadıncağzı düştü diye ayağa sıçrarken, etrafımdaki Trabzonlular cehaletime tatlı tatlı gülüyorlardı. Bu hanım, geleneksel nezaketiyle örf adetlerin hemen unutulmayacağını vasıtalı olarak anlatıyordu.

Folklorik madde veya manevi değerler o halde değişebiliyor, bozulabiliyor veya zamanla, hemen olmasa bile unutulabiliyordu. Hiç de iç açıcı olmayan bu vaziyet "Modern Folklor" mu idi? Bu karışık vaziyet,

Bosna-Hersek Müslüman Halk Ozanlarının Türküleri

Tanıtın : İhsan HİNÇER

Cenana Buturoviç'in Kosta Herman'ın metinlerine dayanarak kaleme aldığı eser, Ulusal müze Zemaljski Muzej tarafından 1966 da Sarayevoda yayımlanmıştır. Eserin adı "Narodne Pjesme Muslimana, U. B. Bosni i Hercegovini — Bosna, Hersek Müslüman Halk ozanlarının Türküleri" dir. Destanların Türklerle ilgili olanları da vardır. Eserde epik Halk şiirlerinin metinleri ve bunların kısa özetleri yer almaktadır. Müslüman halk ozanlarının şiirlerinin bir araya toplanmasında Bosna - Hersek'in Avusturya - Macaristan İmparatorluğunun işgali sırasında görevli olarak orada bulunan Kosta Hermann'ın zamanın yazıt ve belgelerine dayanarak meydana getirdiği hatırı sayılır araştırmalarının önemli

kâh yerli kâh yabancı elemanların tuhaf bir karışımı veya tuhaf bir muhafaza şekli idi. O halde modern folklor ne idi? Halk hikâyelerinde perilerin, cadıların yerini dev tayyareler ceylan gibi kızların yerini realiteye uygun, monokinili, bikinili, topless'li kızlar almış bulunuyor. Deveye binmiş ağır ağır giden veya salına salına eteğini sürüyen kızın yerine Elizabeth Taylor, Lana Turner, veya Sophia Loren'e atfedilen fıkralar anlatılıyor. Sultanlar yok eskisi gibi. Şehzadeler sihirli halılarla, prenslerle yok oldular. Güzellik kraliçeleri var şimdi. Köroğlu yerine, Genç Osman yerine Mandrake, Tarzan, Tommiks gibi kahramanlar resimlerle, filimlerle halk kahramanı olup çıktılar. Bunlar ağızdan ağıza öyle anlatılıyor ki, herkes muhayyeleden bir şeyler kapıp, kendi zevkine uydurup, kimin uydurduğu bilinmeyen halk verileri haline getiriyorlar, anonimleşiyorlar. Mantığımız istediği kadar hayır desin. Meddahın yerini takdimciler, hatta şarkıcılar almış şimdi. Her anlatanın zevkine ve muhayyelesine göre büyüyüp küçülen, yavanlaşan veya tatlanan fıkra işte bu yüzden folklorik veri olma çabasında. Hikâye kahramanları sadece artistler filan değil, meşhur siyasetçiler, devlet adamları, profesörler de.

Profesörler deyince talebe folklorunu

rolü olmuştur. Şiir metinleri başlığı altında şu isimlere rastlanmaktadır.

- 1 — Knin'li Haydan Bey (sayfa 19)
- 2 — Muin Halil'in kahramanlığı ve Arap Paşic (paşa) İbre (İbrahim) ile Berkot'lu paşa kızı Fatma'nın evlenmesi (30)
- 3 — Kumaliç Zrata ve Grga Antonić (48)
- 4 — Lika'lı Mustaj (Mustafa)'nın İzmir zindanından kurtarılması (60)
- 5 — Dizdar Osman Ağa ve Müyagin Ömer ya'da Muye'nin Halil'in başının kesilmesi üzerine intikamı (97)
- 6 — Dizdoreviç Meha (Mehmet)'in evlenmesi (105)
- 7 — Osman Bayraktar ve Çadar Valisi, (111)
- 8 — Osiekli Osman Bey ve Paviçević Lu-

da unutmamak gerek. Gittikçe artan talebe sayısı, cemiyetleri, orada çalışanlar, isimleri etrafında dönen olaylar, takma adlar, inançlar, argo, talebe türküleri, folklorculara büyük bir hazine olabilir.

Doktorlar, memurlar, hakimler ve hatta askeriye ile ilgili anlatılan şeylerin adedi dünyanın her tarafında gün geçtikçe fıkra dağarcıklarını şişirtmektedir. Gerçi radyo ve gazinolarda anlatılanlar, söylenen türküler varyantlara doğma hakkını pek tanımıyorsa da.

Ortada bir hakikat var. Folklor ölüyor, folklor ortadan kalkıyor diye üzülenler, artık üzüntülerine son versinler. Zira köyde bile modern folklor doğuyor. Dünyada değişmeyen ne var? Üstelik folklor fosil değil ki. Atom âlimi hikâye anlatırken, bugün icabında meddahın yerini alıyor. Binbaşı askeri okulda dersin cazibesini fıkrayla artırıyor, rektör esprili bir hitabe ile daha çok tesirli olabiliyor. Eski motifler tualetlerde, giyim eşyalarında, aksesuarda vazifelerini yapıyorlar. Bana öyle geliyor ki bugün insanlar daha çok fıkra söylüyor, hikâye anlatıyor ve okuyor, daha çok türkü söylüyor ve saz çalıyor: insanın boşalmaya, kendi devrini ve hayatını yaşamaya ne kadar çok hakkı var.

ka. (123)

- 9 — Honkia kız'ın Alagiç Aliyi Zadar Valisinin zindanından kurtarması (132)
- 10 — Alagiç Ali'nin zadıkar karısı tarafından Zadar Valisinin katliamından kurtarılması (143)
- 11 — Kaniye yakınında savaş (152)
- 12 — Velic Usein (Hüseyin)'in evlenmesi (157)
- 13 — Kan davası (163)
- 14 — Murat Çatoviç ve Stephan Çalasan (166)
- 15 — Zalim Hersek Valisi Recep paşa ve oğlu Murat beyin ölümü (171)

HALK TÜRKÜLERİNİN KISA ÖZETİ

- 1 — Otuz Türkü Brloç Valisinin zindanından kurtaran Osman Bey'in kahramanlığı ve evlenmesi (175)
- 2 — Boyçic Ali'nin evlenmesi (176)
- 3 — İbrahim Bayraktar'la Ayki Hıryiçin kız'ın birbirlerine bakması ve birbirlerinden hoşlanmaları (177)
- 4 — Mugayic Halil'in kahramanlığı ve Kunariç Ömer'in evlenmesi (177)
- 5 — Velâyiç Ali'nin Karlovaç Valisi nezdindeki esareti (178)
- 6 — Kahraman Begiya (179)
- 7 — Muyo Bulyubaşa zindanda (180)
- 8 — Ali Bey'in sadık karısı ile oğlunun esareti (180)
- 9 — Muyo Buyubaşa'nın evlenmesi (181)
- 10 — Muyo (Muhiddin) Yelaçkoviç'in türküsü (181)
- 11 — Dizdareviç Meho'in
- 12 — Kladaşanın Muyo - Grga Antonić (183)
- 13 — Lika'lı Musta-Bey'le Bayraktarı Zrata kızı Budin Vezirinin elinden kurtarmaları (183)
- 14 — Bey Himzi bey (184)
- 15 — Golub Harambaşa ve küçük Ömer (184)
- 16 — Zadar'ın genç valisinin zindanında bulunan 12 esir'in türküsü (185)
- 17 — Ferhat paşa ile Osperg - general'in savaş türküleri (186)
- 18 — Şişko Halil ile Macar Filip (187)
- 19 — Udbini'den Bölük'ün ayrılışı
- 20 — Boyçic Delaliye'nin evlenmesi (188)
- 21 — Otuz forsannın türküsü (188)
- 22 — Belgrad önünde Sırp'larla savaşın

türküsü (189)

- 23 — İsimsiz türkü (189)
- 24 — Zeca Kayeviç ve Vide Brdonin (189)
- 25 — İsmail Borişic'in Ogradeniça yakınında ölümü (190)
- 26 — Kruova savaşı ya da Mustafagiç'in beş kardeşinin ölümü (191)
- 27 — Kruova savaşı (192)
- 28 — Zabirce'de savaş ve son direnç yeri dugi
- 29 — İsmail Ağa Cengiç'in Dubrovsko'ya saldırışı (194)
- 30 — Kaniye yakınında savaş (152)
- 31 — Velic Usein (Hüseyin) in evlenmesi (157)
- 32 — Kan davası (163)
- 33 — Murat Çatoviç ve Stephan Çalasan (166)
- 34 — Zalim Hersek Valisi Recep paşa ve oğlu Murat bey'in ölümü (171)

Türklerle ilgili destanlardan bir tanesinin çevirisi aşağıdadır.

7 — MUYO MUHİDDİN (MEHMET) BUYUBAŞA ZİNDANDA

Anası yoksul Ömer'e on iki yıl baktıktan sonra ona silâh ve bir de at alır.

Bir gün kahvede bir takım adamlar Ömer'e piç derler. Ömer anasının yanına varır ve babası hakkında bilgi ister. Anası Ömer'e babası ile dayısının Yanac Valisinin esiri olduklarını söyler. Ömer babası ile dayısını bulmaya karar verir. Anası Ömeri hazırlar ve onu babasının süt kardeşi Pavanın yanına gönderir. Pava Ömer'in yanına, Yanaca kadar refakat edecek adamlar katar.

Yanac Valisi onları Macar sanarak kızını Yefeniya'nın yanına davet eder. Yefeniya Ömer'e kendisiyle evlenince bol para vereceğini söyler. Ömer Macar değil Türk olduğunu belirtir. Uzun süredir esir olan babasının sağ olup olmadığını sorar. Yefeniya'ya babası ile dayısı ve maiyetinin kurtarılmasına yardım ettiği takdirde kendisiyle evleneceğini açıklar.

Yefeniya gider, babasından zindanın anahtarını aşırır ve onları kurtarır. Ömer, Muyo, Halil ve öteki adamları hep birlikte Kladaşa'ya sınırlar. Orada Muyo (Muhiddin) oğlu Ömer'i Yefeniya ile evlendirir şenlik yapır.

Nasreddin Hoca Fıkralarının Kaynağı

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

MİLLÎ FOLKLOR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ

Nasreddin Hoca fıkraları hiç şüphesiz sözlü gelenekten yazıya geçmiştir. Ama, bu yazıya geçiş ilk defa ne zaman ve nerede olmuştur ?

Basılı fıkraların tarihi yüz otuz yılı geçmiyor. Bu fıkraları kim topladı? Muhakkak ki, ilk eser basılmadan el yazısı ile bir deftere yazılarak toplandı, bir araya getirildi.

İslâm Ansiklopedisinde Nasreddin Hoca hakkında gerçekten değerli bir araştırmada bulunan sayın Ahmet Kutsi Tecer, kaynak yazmalar konusunda şöyle diyor: "On altıncı asırdan bu yana zaman zaman eski yazmalarda bu fıkralara rastlanır. Bu yazma kaynakların fihristi şimdiye kadar yapılmamıştır. Dolayısıyla hangi fıkraların asırlar boyunca ağızdan ağıza türlü değişmeler ile devam edebildiğini, hangilerinin sonradan bunlara katılmış olduğunu ayırt edecek durumda değiliz. Halbuki zamanımıza gelindikçe, bilhassa kitap baskıları başladıktan sonra, fıkraların sayısının arttığı, bugün bunların beş yüze yaklaştığı görülür. Şu halde birçok fıkralar, ya zaman içinde teşekkül etmiş veya sadece diğer fıkra kaynaklarından iktibaslar yapılmıştır. Bilhassa yazmalardaki fıkraların, toplanarak, iktibasların belirtilmeye çalışılması Nasreddin Hoca fıkralarının hususiyetini meydana çıkarmak için esastır; çünkü iktibas edilen fıkralara da, az veya çok başarı ile, bu hususiyet verilmeye çalışılmıştır."

Sayın Tecer bu önemli noktaya dokunduktan sonra şöyle devam etmektedir: "Elimizdeki bütün baskılar yazıya geçirilmiş şüpheli derlemelerden ve edebî bir malzemenin ibarettir. En eski baskının da, sonrakilerinin de kaynakları belirtilmiş değildir. Nasreddin Hoca fıkraları, bütün halk edebiyatı mahsulleri gibi, folklor usullerine göre devşirilen metinlerin mukayesesi ile yayınlanmalıdır. Aynı ayrı bölge, zümre ve seviyede insanların ağızlarından toplanacak malzemenin yazma metinler ile de karşılaştırılması gerekir. Bugüne kadar henüz böyle bir çalışma yapılmamıştır."

İşte biz, bu pek haklı ve yerinde görüşlere katılarak bu yolda çalışma denemeleri-

ne girişmek istiyoruz.

Bu yazımızda, elimize geçen bir yazma ile taşbasmalar arasında yaptığımız bir karşılaştırmayı vereceğiz. Önce şimdiye kadar yapılmamış bir çalışmayı, yani taşbasmaların tanıtılması ile işe başlayacağız.

En eski taşbasma, aynı yıl içinde bir kere "Mısır - Bulak" basımevinde, öteki İstanbul'da "Matba-i Âmire" de basılmıştır.

Bu ilk iki baskı ile daha sonrakilerin tarih sırasına göre künyeleri şöyledir :

1 — **Letâif-i Hâce Nasreddin Efendi**, Dâ. rütibaa - tül - Âmire, İstanbul, orta boy 41 sayfa, h. 1253/m 1837.

2 — **Letâif-i Hâce Nasreddin Efendi**, Kahire - Bulak Matbaası, 40 sayfa, dört kere basılmış olup sıra ile: 1253, 1254, 1256, 1257.

3 — **Meşhur ve Mütearif Hâce Nasreddin Letâifi ve Kenarında Mahfiruz Sultan ile Râz-i Nihan Hikâyeleri** (dış kapakta aynen böyle), fıkraların bulunduğu birinci sayfada yalnız "Letâif-i Hâce Nasreddin" yazılıdır. Bu taşbasma ayrı kişiler tarafından birçok kere yazılmış olup hepsi bir kaynağın kopyasıdır. Yedi kere şu tarihlerde basılmış : 1266, 1292, 1293, 1299, 1303, 1324, 1328.

Bizim tesbit edebildiğimiz bu tarihli olanlardır. Belki görmediğimiz başka baskıları da vardır. Bu taşbasmalarda basit çizgilerle resimler de vardır. Son iki baskının resimlerinin karşılaştırılmasından aynı fıkra resimlerinin başka başka kimselerce çizildiği anlaşılıyor.

Birbirinden kopyalar o kadar sadakatla yapılmıştır ki, resimlerin bile aynı fıkra olduğu dikkati çekiyor. Bu resimler bazan yedi, bazan dokuz tanedir. Resimlerin altında konusu da yazılıdır. Sıra ile şöylece sıralanıyorlar: 1 — Akşehir hamamında çocukların yumurtlayıp Hoca horuz gibi çırpındığının resmidir. 2 — Hoca'nın mezaristanda köpek ile muharebesinin resmidir. 3 — Hoca'nın mezaristanda katırları ürküttüğünün resmidir. 4 — Hoca'nın Yahudi ile mahkemesidir. 5 — Hoca eşeğin sırtından semeri alup kendi arkasına koduğudur. 6 — Hoca Timürlenk padişahile yemek ye-

diğinin resmidir. 7 — Hoca'nın çıplak arabaya binüp Sivrihisar'a uryan gittiğinin resmidir. 8 — Nasret Efendinin merkad-i şerifidir. 9 — Kapakta, altında yazı olmayan, kapağın yarısından çoğunu kaplayan büyük bir resim var. Bu resimde bir harman yeri görülmekte, Hoca büyükçe bir torbayı bir köylüye uzatmaktadır. İkinci plânda harmanın önünde elinde yaba bir kadın, daha uzakta yine elinde torba (para torbası olmalı bu torbalar) bir başka köylü görülmektedir. Resmin hangi fıkrayı canlandırdığını hatırlayamadım, araştırmadım da.

Bu basmanın basılış tarihi (1328) hicridir. Bu baskıda kapaktaki ile birlikte dokuz resim vardır.

Bütün taşbasmalarda fıkraların yazılı olduğu kısım çifte çizgi ile çerçevelenmiştir. Her fıkranın başında, bazan parantez içinde "lâtife" sözü yazılarak birbirlerinden ayrılmıştır.

Bu basmaların genellikle müstensihî belli değildir. Yalnız bir tanesinin sayfa yanlarındaki **Mahfiruz** hikâyesinin sonunda "Ketebehu Hâfız Lütüfî Eğriderevî 1320" kaydı vardır ki, bu basmanın kapağında basılış tarihi olarak 1328 vardır. Bu iki tarih arasında başka baskılar var, demek ki, benim saymama göre bu taşbasmaların kimisinde yüz yirmi, kimisinde yüz yirmi bir fıkra vardır. Aşağıda tanıtacağım yazmada ise Yüz altmış bir fıkra saydım. Öyle anlaşılıyor ki, kopya eden müstensihler bazı fıkraları açık (müstehcen) bulmuşlar ki, (gerçekten yazmada çok kaba ve açık olanları vardır. Şüphesiz bunları Hoca'mıza maledemeyiz) bazılarını zamana göre uygun bulmamış veya beğenmemişlerdir. Bundan dolayı açık fıkraların yazmadan alınması, basmalarda kırk kadar fıkranın eksik olmasına yol açmıştır.

Kaynak yazma

Taşbasma Nasreddin Hoca fıkralarının sırası ve üslûbu hep birbirinin aynı olması dolayısıyla bunların bir kaynaktan geldiği kanaatini uyandırıyor. Bu kaynağın bir yazma olması ihtimali de vardı. Ben bu düşünceler içinde iken Yüksek Ziraat Mühendisi Sayın Hadiye Tuncer, kendisinde, İngiltere'den fotokopilerini getirttiği bir yazma Hoca fıkraları bulunduğunu söyledi ve bunları incelemem için bana verdi.

Bu yazma İngiltere'de Cambridge Üni-

versitesi kitaplığı Add 3483'de bulunmaktadır. Birinci sayfanın üstünde "Hikâyât-ı Hâce Nasreddin Rahmetullah-ı Aleyh" yazılıdır. Yazılış tarihi kapakta (1226) dir. Orta boy (88) sayfadır. İçinde yüz altmış bir fıkra var. Toplamı ve yazanı (müstensihî) kaydedilmemiş. Yalnız, okuyanın bazı kayıtları ve okuma tarihleri var. Bunlardan birisi ortalara doğru sayfa kenarında şöyle: "Hasköyde Keçeci Mahallesinde Ali Ağanın konağında Mühendishane-i Hümâyün şakirdanlarından sınıf-ı evvel İkinci Mülâzim İmamzade Seyyit Mustafa Efendi kıraat eyleyüp cümle ehlibba safayab olmuştur. 16 zilkade 226" kaydı var. Son sayfada da "Bin iki yüz yirmi altı senesinde Kılıu kırın kurbunda bir mahalde bu kitap kıraat olunmuştur. m 15m/1226" kaydı vardır. Daha buna benzer birkaç kayıt bulunduğu göre yazıldığı veya kopya edildiği yıl içinde birçok kere toplu halde okunmuştur. Ve sonra kim bilir hangi ellerle ve nasıl yabancı diyarlara uçup gitti.

Bende uyanan kanaate göre, bu yazma başka ve tabii daha eski bir kaynaktan kopya edilmiştir. Bazı kitap meraklısı araştırmacıların bana söylediklerine göre, on altıncı yüzyılda yazılmış Hoca fıkraları yazmalar görmüşler. Bu yazmalardan biri İstanbul'da, öteki Paris'te imiş. Bunu haber veren kişilerin, Hoca fıkraları çalışma konularını dışında kaldığı için fazla ilgilenmemişler. Bu haberler üzerinde ayrıca durarak kesin bir sonuca varmak iyi bir çalışma olur.

Cambridge yazması bütün taşbasmaların ve dolayısıyla daha sonraki normal baskıların kaynağı olduğu, yaptığım karşılaştırma sonunda açıkça ortaya çıkmıştır. Fıkraların sırası aynı, üslûp ve dil de aynıdır. "dedi, söyledi" yerine hep "eydür" kullanılmaktadır. Basmalarda da bu "eydür" sözü pek sık geçiyor. Bu kelime yazmanın tarihinden daha eski zamanlara aittir. Geçen yüzyılda artık hem konuşma, hem de yazı dilinde kullanılmaz olmuştur. Şu kelime de bizi daha eski bir kaynağı düşünmeye götürür.

Yazmada bulunan açık fıkralar, basmalarda ya atılmış ya da biraz daha kapatılmış, kibarca söylenmiştir. Yazmada bulunan bazı kelimeler de taşbasmalarda zamana göre eskimiş sayıldığından, onların

Ceviz Oynamaya Gelmiş Odama

Yazan : Haydar CENGİZ

Misket ayağından bir Bünyan türküsü vardır: "Ceviz Oynamaya Gelmiş Odama".

Eskiden Kayseride bağlar çok genişmiş. Bugün de hâlâ Bünyan, Gesi, Bürüngüs bağları meşhurdur. Bu bağlardaki ulu ceviz ağaçları çuval çuval ceviz verirmiş. Köylü kış günleri boş vaktini nasıl geçirsin? Ceviz oynamak yok mu? Güzden toplanan cevizler kışın torba torba köy odalarına getirilir ve ceviz oynanmış. Ceviz o kadar bol olurmuş ki, oynandığı devirlerde cevizin binini bir liraya verirmiş.

Bir köy odası, dışarda kar yağıyor, ocakta yavşan kökü veya gilik otu çıtır çıtır ses çıkararak koyu dumanlı alevlerle yanıyor. Odada iki üç topluluk var. Herkesin önünde ceviz torbası. Kiminin torbası iyice dolu, kiminin önünde de ancak bir kaç avuç ceviz kalmış. Oyun belki de horozlar ötene kadar devam edecek.

Umumiyetle ceviz oyununu 25-40 yaşların daki kimseler oynarlar. İhtiyarlar bu oyunları zevk ve merakla seyredermiş. Zira onlar da gençliklerinde ütmüş ve ütölmüşlerdir. Bir oturuşta üç beş bin ceviz kazalarına o gün kullanılan kelime konmuştur. Bu hususu belirtmek için birkaç örnek verelim: Yazmada "vâkıa, akça, paşmak, dânişmend, binevâlar" taşbasmalarda sıra ile "Rüya, para, pabuç, âdem, birkaç efendiler" olmuştur.

Yazmada, fıkraları toplayanın adının bu lunmaması normaldir. Bu gibi anonim halk mahsullerini toplayanlar, kendi telifleri olmadığı için bu gibi eserlere adlarını yazmazlar. Bunların örnekleri çoktur. İstisnaları olmakla birlikte, evliya menkıbeleri, vilâyetnâmeler, destan tarzında halk hikâyeleri, Oğuznâmeler, gazavatnâmeler ve benzerlerinde hep böyle yazarın, daha doğrusu halk arasında söylenen mahsulün toplayıcısının adı yoktur. Ancak, kendi teliflerine imza koyma geleneği çok eskiden vardır.

Söz konusu ettiğim yazmayı yeni harflerle basmakta bir fayda görmüyorum. Çünkü bütün taşbasmalar onun aynıdır. Bu bakımdan yeni bir şey vermeyecektir. Ancak, yeni bulunacak daha eski yazmaların faydalı olacağı şüphesizdir.

nan oyuncu, usta sayılmış. Bugün bu âdet hemen hemen kalkmıştır.

İşte o zamanlarda güzel bir köylü kızını yaşça kendinden epeyce küçük, henüz 12 - 13 yaşında yakışıklı, sevimli, toy bir delikanlıya nişanlarlar. Kız oğlanı son derece sevmektedir. Günlerden bir gün kızdan gelen haberle oğlan fırsatını bulup gizlice kızın evine girer. Ama ne var ki, oğlan, kızın bütün arzularına rağmen mahçubiyetinden dili tutulmuş gibi hiç bir şey söyleyemez. Ancak nişanlısının dizinin dibinde cebinden çıkardığı cevizleri bir birine vurmağa başlar. Sanki gel ceviz oynayalım der gibi... Oysa yetişkin kız; yavuklusundan başka şeyler beklemektedir. Ne yazık ki, delikanlı bunları anlayacak çağda değildir. İşte bu duygulanma ile kız utangaç sevgilisi gittikten sonra, ardından hislerini şöyle ifade eder :

**Ceviz oynamaya gelmiş odama,
Nişanında bu mu derler adama ?
Dayanamam senin kara sevdana.
Aman aman olmuyor.
Eş eşini bulmuyor.
Kara yağız genç oğlan,
Niye gönlün olmuyor ?**

Aradan kısa bir zaman sonra kızın küçücük sevgilisini askere çağırırlar. Malûm ya, Anadolu'da; ölen bir çocuğun nüfus kaydını yeni doğan çocuğa uydurmak adettendir. Köylü için nüfus memuruna tekrar gidip kayıt yenilemek büyük bir külfettir. İşte kara yağız genç oğlan da böyle bir kadre uğramış.

Nişanlısının pek erken askere gidişine üzülen genç kız bu defa da şu beyitlerle dertlerini dile getirir :

**Asker bayrağını burca diktiler,
Küçücük yarımı asker ettiler,
Ben doymadan yarım alıp gittiler.
Asker oldu yarım gitti kışlaya,
Ben beklerim yarım gelsin sılaya,
Ben ölmeden o yarı de bana yollaya.**

Diyerek çaresizlikler içinde sevgilisinin teskere almasını bekler.

Not : Bu türkünün hikâyesini anlatan bir yazı daha T.F.A. nın cilt: 10, sayı: 204, Temmuz 1966 tarihli sayısında Orhan Aydemir tarafından yayımlanmıştır.

Atasözlerimizin Cümle Yapısı

- I -

Yazan : İbrahim Zeki BURDURLU

Basit cümleler :

- 1) Acı patlıcanı kırağı çalmaz.
- 2) Aslan yatağından bellidir.
- 3) Çam sakızı çoban armağanı.
- 4) Kardeşten karın yakın.
- 5) Bekârlık sultanlık.

Bu cümlelerdeki kesin yargılar, okurken anlaşılıyor. En azı iki, en fazlası dört sözcüklüdür. Birinci cümlede özne, nesne, yüklem var. İkinci cümlede özne, dolaylı tümleş ve yüklem yer almış. Üçüncü cümlede yalnız öznesi (çam sakızı) ve yüklemi (çam sakızıdır) var. Beşinci cümle iki sözcüklüdür "bekârlık" özne, "sultanlık" yüklemidir. Dördüncü cümlede özne, dolaylı tümleş ve yüklem vardır.

Dikkat edilirse yüklemelerin hepsinin geniş zamanlı olduğu görülür. Çünkü geniş zaman, üç ayrı zamanı içine alır. Geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanların tümünü kapsayan bu zamanda, anlam sınırı geniştir; yargı, geniş bir anlama kanat gerer. Atasözleri geniş anlamlı, hemen hemen her zamana geçerli anlam taşıdıkları için çoğunlukla geniş zamanla söylenmişlerdir.

Sıralı cümleler :

- 1) Uşağı işe koş, sen de ardına düş.
- 2) Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış.
- 3) Pekmezi küpten, kadını kökten al.
- 4) Leyleği kuştan mı sayarsın, yazın gelir, kışın gider.
- 5) Çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane gelecek yıl çıkmış.

Bu cümlelerde, küçük küçük bağımsız cümleler, anlam ilgileri bulunduğu için sıralanmışlardır. Birinci cümlede "uşağı işe koş" ayrı bir cümledir. "Sen de ardına düş" cümlesi birinci cümleyle anlam ilişkisi bulunduğu için ayrı bir yüklemle yargıya eklenmiştir. Bu iki cümlede yedi sözcüğü vardır. Öznelerin sıfatları, yüklemelerin tümleşleri yoktur. İkinci sıralı cümlede yüklem ikidir "küsmüş, haberi olmamış." Birinci bağımsız cümlede özneleri "tavşan", dolaylı tümleci "dağ"dır. Görülüyor ki,

Bugüne değin atasözlerimizin cümle yapıları üzerinde durulmamıştır. Atasözlerimizin cümle yapıları üzerinde durmak, bize bu inci sözlerin anlatım bakımından nasıl oluştuğunu ve olduğunu gösterecektir.

Atasözleri, sözcük sayısı az, anlam yoğunluğu fazla olan sözlerdir. En az, iki sözcükle yapılmış olan cümlelerden on iki sözcüğe değin değişen sözcüklerle kurulan cümlelerle anlatım kazanan bu özlü sözler, gerçekten çok zengin anlamlıdır.

Ömer Asım Aksoy'un "Atasözleri ve Deyimler" kitabındaki (1621) atasözlerini birer birer inceledikten sonra karşımıza dilbilgimizle, Türkçe'mizin yapısıyla ilgili ilginç sonuçlar çıktı. Bunları birer birer göstereceğiz.

1621 atasözünün 590'ı basit, 527'si sıralı, 450'si bileşik ve 54'ü bağlı cümledir.

Atasözlerinin yapılarına göre yapılan bu incelemenin şu sonucu, Türkçe'mizin anlatım bakımından çok önemlidir. Buna göre, yoğun anlamlı anlatımların çoğu basit, sıralı ve bileşik yapıdadır. Çok ilginç olan bir durum da bağlı cümlelerin çok az olmasıdır.

Türkçe'mizin yalın anlatımında basit cümlelerle, karşılıklı düşünceleri, durumları, zıtlıkları, eşitlikleri, olumlu ve olumsuz anlamları anlatan sıralı cümleler ve içlerinde yan yargıları bulunan bileşik cümleler, önemlidir.

İçlerinde tek yargı bulunan basit cümleler, sözcük sayıları ne olursa olsun çok zaman kesin bir yargıyı bildirirler. Bu cümlelerde anlam bakımından kesin bir açıklık, duruluk vardır. Sıralı cümleler de böyledir. Virgül, noktalı virgülle anlam ilişkileri bulunduğu için birbiri ardınca sıralanan bağımsız cümleler, ayrı ayrı yargıları bildirirler. Kısa bileşik cümleler de kesin yargı bildirmeleri bakımından bunlara benzerler. Özellikle atasözlerinde yan ve temel yargıların çok az sözcükle yapılması, birbirini tümleyen iki ya da üç yargıyı birleştirir.

Bu durumu örneklerle görelim :

çok az olan sözcükler, iki eylemle geniş bir anlamı doğuruyor. Üçüncü cümlede tek eylem var gibi görülüyor. Cümlelerin sonundaki "al" yüklemi emir kipidir ve birinci bağımsız cümlelerin de "pekmezi küpten" yüklemidir. Cümlelerin öznesi yoktur. İkinci tekil şahıs zamiri "sen", emir kipinin "al" öznesidir. Atalarsözü emir veriyor: "Sen pekmezi küpten al, kadını kökten al." Burada şahıs zamiri söylenmemiş, gereği de yok. Fiilin birincisi kaldırılmış sözcük sayısı azaltılmıştır. Dördüncü cümlede üç ayrı yüklem var: "sayarsın, gelir, gider." Cümlelerin gizlenmiş olan iki öznesi vardır, birincisi "sen", ikincisi "leylek" tir. Bunlar cümlede yer almamışlardır. Beşinci cümle sekiz sözcüklüdür, iki yüklemi vardır: "yarmışlar, çıkmış." Birinci cümlelerin öznesi "onlar", ikincisinininki "kırk tane gelecek yıl" dir. İki eylem, birbirini anlamca tümleyerek zengin bir anlam yaratıyor.

Bileşik cümleler :

- 1) Aman diyene kılıç kalkmaz.
- 2) Arpa verilmeyen at kamçı zoruyla yürümez.
- 3) Vermeyince Mabut ne yapsın Mahmut.
- 4) Bostan gök iken pazarlık yapılmaz.
- 5) Tırnağın varsa başını kaşı.

Bu cümlelerde birer yan yargıdan sonra birer temel cümle görüyoruz. Bunlarda da sözcük sayısı azdır. Cümlelerin bileşik yapıda olmaları sözcük sayısını çoğaltmıyor. Dikkat edilirse yan yargıların, cümlelerin anlamları üzerinde genişletici bir etki yarattıkları görülür. Birinci cümlede "deyen", ikincide "verilmeyen" sıfat - fiilleri; üçüncüde "vermeyince", dördüncüde "gök iken" bağ - fiilleri; beşincide ek-fiilin şart kipi "varsa" yan yargıları cümleleri oluşturuyor. Bu yargılardaki "deyen, verilmeyen, vermeyince, gök iken, varsa" eylemleri önemlidir. Cümleler, dört, altı sözcükle tam anlamlarını bulmuşlardır. Temel yargıların kesinliğine yardımcı olan bu yan yargılar, cümlelerde birer ayrı anlam yaratarak anlamları canlı bir duruma getiriyorlar.

Bağlı cümleler :

Eski Türkçe yazılarda çok az görülen bağlı cümleler atasözlerimizde de pek azdır. Az olan bağlı cümlelerde sıralılarda olduğu gibi atasözlerinin anlam zenginliğine

yardımcı olan bir durum görülüyor. Bağlaçlar, iki yargıyı bir araya getirirlerken anlam tümülüğünü, güzelliğini yaratırlar.

- 1) Mal adama hem dost hem düşmandır.
- 2) Köpeği dövmeli ama sahibinden utanmalı.
- 3) Elin ağzı torba değil ki büzesin.
- 4) Bin bilsen de bir bilene danış.
- 5) Akıl olmayınca başta ne kuruda birer ne yaşta.

Bu cümlelerde bağımsız yargıları bağlayan "hem... hem, ama, ki, de, ne... ne" bağlaçları çok kısa olan cümleleri yargı olarak karşılaştırmaktadır. Birinci cümlede "dost" ve "düşman" yüklemelerinin öznesi "mal"dır. Cümlede bu sözcüklerden başka "adama" dolaylı tümleci vardır. İkinci cümlede, "köpeği dövmeli" cümlesinde bir nesne "köpeği" ve bir yüklem "dövmeli" var. Bu cümlelerin ikinci bölümünde de "sahibinden" dolaylı tümleciyle "utanmalı" yüklemi vardır. "Ama" bağlacı iki karşıt eylemi karşılaştırarak dolgun bir anlam yaratıyor. Üçüncü cümlede "ki" bağlacı bir isim cümlesiyle "torba değil", bir fiil cümlesini "büzesin" bağlıyor. Birinci cümlelerin öznesi "elin ağzı", ikinci bölümdeki "sen" dir. Dördüncü cümlede "de" bağlacı iki fiil cümlesini bağlama görevindedir. Birinci küçük cümlelerin öznesi "sen"dir. Yüklemin zarf tümleci "bin"dir. İkinci küçük bağımsız cümlelerin öznesi yine "sen"dir. "Bir bilene" bu cümlelerin dolaylı tümlecidir. Beşinci cümlede "ne...ne"ler yüklemli ve yüklemli olan dolaylı tümleçleri "kuruda, yaşta" bağlıyor. Bu cümlelerin başında "olmayınca" bağ fiiliyle kurulmuş bir yan yargı vardır.

Gördüğümüz örnekleri çoğaltabiliriz. Ne kadar çoğaltırsak çoğaltalım göreceğimiz özellikler şunlardır :

- 1) Atasözlerimizin çoğu az sözcüklü basit cümlelerdir.
- 2) Sıralı cümleler durumunda olan atasözlerimizde de sözcük sayısı azdır. Bunlarda çift ya da üç yüklem yargının gücünü artırarak anlamı zenginleştiriyor.
- 3) Bileşik cümleler de az sözcüklüdür. Yan yargıları yaratan fiilimsiler, cümleleri hem eylem anlamı hem de kavram olarak güçlendiriyor.
- 4) Bağlı cümlelerde de durum değişimi-

yor. Bağımsız küçük cümleler, bağlaçlarla bağlanarak birbirini tümleyen, tamamlayan, zıt duruma düşen yargıları gösteriyor.

Yukarıdaki örnek cümlelerde, cümle öğelerinin bazılarını gördük. Bunlara göre çıkan sonuç şudur :

- 1) Öznelerin çoğu yüklemlededir.
- 2) Öznelerin, dolaylı tümleçlerin niteleyen sıfatları hemen hemen hiç yoktur.
- 3) Yüklemlere zarflar eklenmemiş.
- 4) Sıralı ve bağlı cümlelerin bazılarında yüklem kullanılmamıştır.

Tüm bu görünüm bize atasözlerimizin ne kadar çok kesin bir anlatıma döküldüğünü gösteriyor. Bunlarda cümleler ya özne, yüklemden meydana gelmiştir ya da gerekli olan nesneyi, dolaylı tümleci ve zarf tümlecini almıştır.

Şimdi iki sözcüklü atasözlerimize bakalım :

- 1) Ağlatan gülmez.
- 2) Bekârlık maskaralık.
- 3) Çiğnemedenden yutulmaz.
- 4) Soydu çeker.
- 5) Yıl uğursuzun.

Üç sözcüklü olanlar :

- 1) Aç ayı oynamaz.
- 2) Açın uykusu gelmez.
- 3) Al giyen alınır.
- 4) At binicisini tanır.
- 5) Ananın bahtı kızına.

Bu cümlelerde öznelerle yüklemeler yan yanadır. Bazılarında nesnelere var. Bazıları "-dir" koşacını almamıştır: "maskaralık+tır", "uğursuzun+dur", "kızına+dır". Bazı sıfat - fiiller isimlerin yerine geçmiş, niteledikleri sözcükler düşmüştür: "ağlatan, al giyen" gibi.

Bu örneklerde anlamın ne kadar yoğun olduğunu, iki ve üç sözcükle de anlamın ne kadar zengin bir nitelik kazandığını görüyoruz. Bu cümle yapılarında da ayrı bir özellik vardır. Yoğun anlam, çok yalın bir anlatımla sağlanmıştır.

Bunlardan sonra cümlelerin özne durumlarına bir göz atalım :

Atasözlerimizin öznelerinde yapılış bakımından bir ayrılık yoktur. Yalnız tüm atasözlerinin öznelerine baktığımız za-

man önümüze ilginç bir sonuç çıkıyor: 475 atasözünün öznesi somut ya da soyut isimdir. 255 tanesinin öznesi isim tamlamasıdır. 245 tanesinin sıfat tamlamasıdır. 230 tanesinin zamir, 150 sinin sıfat - fiil, 95 inin sıfat, 16 sinin isim - fiildir. Geri kalanın bazıları öznesizdir, bazıları da edilgen çatılı olarak sözde öznelidir.

Bu duruma göre atasözlerinin çoğunun öznesi isim, azının öznesi isim - fiildir. Bunları örneklerle görelim :

Özneleri isim olanlar :

- 1) **Mahkeme**, kadıya mülk değildir. (Özne, soyut, tekil, cins isimdir.)
- 2) **Can**, canın yoldaşdır, (Özne, soyut, tekil, cins isimdir.)
- 3) **Azrail** gelince oğul uşak olmaz. (Özne soyut, tekil, özel isimdir.)

Özneleri, belirtili, belirtisiz isim tamlaması olanlar :

- 1) **Balın tazesini**, oğulun tazesinden. (Özne, belirtili isim tamlamasıdır.)
- 2) **Davulun sesi**, uzaktan hoş gelir. (Özne belirtili isim tamlamasıdır.)
- 3) **Tok ağırlaması güçtür**. (Özne, belirtisiz isim tamlamasıdır.)

Özneleri sıfat tamlaması olanlar :

- 1) **Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır**. (Özne, niteleme sıfatıyla yapılmış sıfat tamlamasıdır.)
- 2) **Bir baş soğan**, bir kazanı kokutur. (Özne, belgisiz sıfatla yapılmış sıfat tamlamasıdır.)
- 3) **Her ağaç kökünden çürür**. (Özne, belgisiz sıfatla yapılmış sıfat tamlamasıdır.)

Özneleri zamir olanlar :

- 1) **Herkes evinde ağadır**. (Özne, belgisiz zamirdir.)
- 2) **Sen kazan da düşmana kalsın**. (Özne, şahıs zamiridir.)
- 3) **Biri yer biri bakar kıyamet ondan kopar**. (İlk iki bağımsız cümlelerin öznesi belgisiz zamirdir.)

Özneleri sıfat olanlar :

- 1) **Deli**, deliyi görünce çomağını saklar.

Bize gelen KITAPLAR

● Prof. Dr. Ahmet E. UYSAL ve Prof. Warren S. WALKER — "Tales Alive in Turkey (Türkiye'de Yaşayan Masallar)". Harvard Üniversitesi yayınlarından. 315 sayfa. Kasım 1966. \$ 6.95

● Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER : "Doğacak Çocuk Kız mı, Oğlan mı?". Türk tıbbi folkloru araştırmalarından, Zeynep - Kâmil Ana ve Çocuk Sağlığını Koruma Derneği yayınlarından, No. 13. 17 x 23 Cm. boyunda, 44 sayfa, fiatı yazılı değil.

● Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER : "Tarihte Milletlerarası Tıp İlâhımız Lokman Hekim, Sözleri ve Menkıbeleri". "Çeşitli Yönleri İle Doğu ve Güney Doğu Anadolu" dergisinden ayrı basım. 17 x 23 boyunda, 8 sayfa.

● Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER : "Çok Sayıda Kur'an-ı Kerim Yazan Hattatlarımıza Dair". Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisinin 1967 Nisan ve Mayıs sayılarından ayrı basım. 17 x 23 boyunda, 8 sayfa.

● Prof. Dr. Yusuf BLAŞKOVİÇ (KUMANOĞLU) : "Çekoslovakya Topraklarında Eski Türklerin İzleri". Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını Reşit Rahmeti Arat İçin adlı eserden ayrışım. 11 sayfa metin, 7 sayfa yanlış - doğru cedveli. 17 x 23 boyunda.

● Orhan HANÇERLİOĞLU : "Felsefe

(Özne, niteleme sıfatıdır.)

2) Borçlu ölmez, benzi sararır. (Özne, niteleme sıfatıdır.)

3) Kel ölür sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur. (Özneler, niteleme sıfatıdır.)

Özneleri sıfat - fiil olanlar :

1) Eken biçer, konan göçer. (Özne, sıfat - fiildir.)

2) Gelen geçer, konan göçer. (Özne, sıfat - fiildir.)

3) Olan, dört bağlar, olmayan dert bağlar. (Özne, sıfat - fiildir.)

Sözlüğü". Varlık Faydalı Kitaplar: 72. 12 x 17 boyunda, 480 sayfa, 10 lira.

● Jean - Paul SARTRE - Samih TIRYAKIOĞLU : "Bulantı". Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı : 106. 12 x 17 boyunda, 272 sayfa, 6 lira.

● Azmi GÜLEÇ : "Zamanların Ötesi". Şiirler. Defne Yayınları. İsmarlama adresi: P. Kutusu 421, Ankara, 14 x 20 boyunda, 46 sayfa, 5 lira.

● Türk Dil Kurumu : "Dil Devrimi Üzerine" Tanınmış yazarların dil konusu üzerine 44 yazısı. 14 x 20 boyunda, 292 sayfa, 6 lira.

● Türk Dil Kurumu : "Dilbilgisi Sorunları". Dilbilgisi ve öğretimi, araştırmalar, cümle, ikizlemeler, ekler, kelimeler ve bağlamalar konusunda tanınmış yazarların 32 yazısı. 14 x 20 boyunda, 228 sayfa, 5 lira.

● Kadri OĞUZ : "Anne". Köy Postası Yonca Yayınları, No. 1. Üç bölüm. 40 tanınmış yazarın anneleri hakkındaki düşünceleri. 20 x 14 boyunda, 160 sayfa, 5 lira.

● Alain FOURNIER - Nurullah ATAÇ : "Adsız Köşk". Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 104. 12 x 17 boyunda, 280 sayfa, 6 lira.

● M. Sunullah ARISOY : "Türk Hiciv ve Mizah Antolojisi". Varlık Büyük Eserler Kitaplığı : 102. 12 x 17 boyunda, 240 sayfa, 4 lira.

● Hasan HAKSAN : "Çağdaş Görgü Sözlüğü". İyi yaşama bilgisi. Varlık Faydalı Kitapları : 71. 12 x 17 boyunda, 192 sayfa, 5 lira.

Özneleri isim - fiil olanlar :

1) Gidip de gelmemek var, gelip de gelmemek var. (Özne, isim - fiildir.)

2) Korkulu rüya görmektense uyanık yatmak hayırlıdır. (Özne, isim - fiildir.)

3) Köpeğe dalanmaktan çalıyı dolanmak yeğdir. (Özne, isim - fiildir.)

Edilgen olarak öznesizler :

1) Gelene git denilmez.

2) Ekmeden biçilmez.

3) Çatal kazık yere çakılmaz.

(İkinci yazıda bitecek)

Çalgı ve Çağırğı İle İlgili Atasözleri ve Deyimler

Derliyen : (Merhum) Mahmut R. GAZİMİHAL

Aç ayı oynamaz.
Alın derisi değil, davul derisi.
Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az (gelir).
Aşık sazla, maşuk nazla müteselli olur.
Aşıkla aşık atılmaz.
Bak şu feleğin işine, ayıya kaval çaldırır.
Bana ağız tamburası mı çalyorsun.
Bülbülün çektiği dili belâsıdır.
Çala çala bir havaya benzer.
Çalgı düğün evine yakışır.
Çalınmadan oynar.
Çengi ölüsü çalgı ile kalkar.
Çingene düğünü, hoyrat derneği davulsuz olmaz.
Davul çalan iştmez.
Davul zurna ile birini arıyor.
Davul zurnasız çingene düğünü olmaz.
Davuldan gelen zurnaya gider.
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.
Dırıl Dedenin düdüğü gibi ötme.
Düdüğü çaldı.
Düdük elin, yel Allahın, istediğin kadar öttür.
Düğün bizim, oyna kızım.
Düğünde zurnaya, hamamda kurnaya âşık olur.
El elin eşegini türkü çağırarak arar.
En kötü meslek çalgıcılıktır, onu da öğren, unut.
Erkek kuş havayı, dişi kuş yuvayı yapar.
Eşek yüklü olunca anırmaz.
Etekleri zil çalıyor.
Falso yapmak.
Fıstıklı makam.
Geçti bülbül, geçti gül, ister ağla ister gül.
Göç borusu çalındı.
Gönülsüz köpek havlamaz.
Gurbette öğünmek, hamamda şarkı söylemeğe benzer.
Gülü yâdettikçe bülbülün feryadı artar.
Hamam kubbesi gibi her sesi aksettirir.
Hamama gider kurnaya, düğüne gider zurnaya âşık olur.

Hamamda şarkı okumak akıllının kârı değildir.
Her havadan çalar.
Her düdük istediğin gibi ötmez.
Her horoz kendi çöplüğünde öter.
Herkes davul çalar ama çomağı makama uyduramaz.
Herşeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter.
Her telden çalar.
Horoz bile vakitsiz ötmez.
Horozsuz köyde sabah olmaz.
Kavgasız ev, çalgısız düğüne benzer.
Kilim altında davul çalınmaz.
Kambersiz düğün olur mu?
Kambersiz düğün olmaz.
Kendi çalar, kendi oynar.
Karagözün düdüğü.
Kirpiyi bile, sahan sesi oynatır.
Kırkında saza başlayan, kıyamette çalarlar.
Kıl pranga, kızıl çengi.
Kırkından sonra saz çalınmaz.
Kızı kendi keyfine bıraksalar, ya davulcuya, ya zurnacıya varır.
Kopacak giriş sesinden bellidir.
Kös dinlemek.
Kös dinlemiştir, davula kulak vermez.
Kulağı kirışte.
Nefsine elverirse, borazan başı ol!
Oturduğu ahır sekisi, çağırıldığı İstanbul türküsü.
Oynamasını bilmiyen kız, yerim dar demiş; yerini bollatmışlar, yenim dar, demiş.
Parasız tellâl bağırılmaz.
Parayı veren düdüğü çalar.
Perdesiz saz, süpürgeşiz zurna.
Saza saz, söze sözle mukabele etmeli.
Sazı, sözü yerinde.
Sazına bülbül konar.
Ses değil, bostan dolabı.
Sesi hiç sıtma görmemiş.
Sinek gibi vızıldar.
Soğuk neva.
Soluna davul çalar.
Suya götürür, susuz getirir.
Sükûtu musiki yerine geçer.
Yalan davulu.

Tuzakçı (Gönen - Balıkesir) Köyü Bilmeceleri

Derleyen : Doç. Dr. Şükrü ELÇİN

- 1) **Altın :**
Sarıdır safran gibi,
Okunur Kur'an gibi.
- 2) **Araba kuyruğu :**
Dağa gider eve bakar,
Eve gelir dağa bakar.
- 3) **Arı :**
Eti haram, sütü helâl.
- 4) **Ateş :**
Kırmızı kundura.
- 5) **Ay :**
Başında doğar, ortasında büyür, sonunda ölür.
- 6) **Ay ve yıldızlar :**
Minmin minare,
Dibi dâre (daire)
Yüzbin çiçek,
Bir Lâle.
- 7) **Ayakkabı :**
Küçük mezar, dünyayı gezer.
- 8) **Ayva :**
Dal üstünde sarı kız.
- 9) **Balık :**
Suda şıp, şıp.
- 10) **Balta :**
Dağda tak, tak.
- 11) **Bostan :**
Allah yapar yapısını,
Kullar açar kapısını.
- 12) **Cep :**
Ayağı yok gezer durur,
Ne verirsen yer oturur.
- 13) **Ceviz ağacı :**
Karşıda bir tay oturur,
Yüz bin yumurta götürür.
-
- Yüklü eşek anırmaz.
Yuf borusu çaldı.
Yolu şaşırana köpek sesi bülbülden tatludur.
Zamansız öten horozu keserler.
Zil zurna.
Zilleri taktı.
Zurnacının karşısında limon yer.
Zurnada peşrev olmaz ne çıkarsa bahtına.
Zurnayı biz çaldık, parsayı el topladı.
Biz çalarız zurnayı, âlem toplar parsayı.
- 14) **Dağ yemişi :**
Ben ne idim ne idim,
Yeşil kürklü bey idim.
- 15) **Dişler :**
Biz biz idik, biz idik, otuz iki kız idik,
Ezildik, büzüldük, iki duvara dizildik.
- 16) **Dünya :**
Ortası ateş, üstü taş
İçinde milyonla baş.
- 17) **Ekmek :**
Bir dam dolusu kırmızı buzağı.
- 18) **Elek :**
Alçacık yerden kar yağar.
- 19) **Gölge :**
Ben giderim o gider,
Ben dururum o durur.
- 20) **Göz :**
Benim iki pencere var : etrafı etten duvar.
Gündüz açar, gece olunca kaparım.
- 21) **Gün, gece :**
Bir yuvarlak topum var,
Yarısı beyaz yarısı kara.
- 22) **İmam :**
Bir adam bin kişiyi yatırır.
- 23) **Kabak :**
Avludan atladı,
Kaz yumurtladı.
- 24) **Kar :**
Şekere benzer tadı yok,
Gökte uçar kanadı yok.
- 25) **Kar :**
Kışın gelir yazın gider,
Dünyayı bembeyaz eder.
- 26) **Karınca :**
Hatatay matatay
İnce belli karatay.
- 27) **Karınca :**
Karşıdan baktım hiç yok,
Yanına gittim bir çok.
- 28) **Kayık :**
Bir atım var kişnemez,
Arpa saman istemez.
- 29) **Kaz :**
Tıslar yanına varsam.
- 30) **Kedi :**
Gelişi aslan gibi
Duruşu sultan gibi.

- 31) **Kestane :**
Dışı kazan karası,
İçi peynir mayası
- 32) **Kestane :**
Felek beni şaşırttı,
Kızgın tasta pişirtti.
- 33) **Kız Kulesi :**
Altı tuz, üstü buz
Gece yıldız, gündüz kız,
- 34) **Kiremit :**
Sıra sıra develer,
Birbirini geveler.
- 35) **Kuşu :**
Suda olur bir gemi.
- 36) **Kuş :**
Karşıdan baktım bir çok,
Yanına gittim hiç yok.
- 37) **Leylek :**
Arşın ayaklı.
- 38) **Limon :**
Küçükçük fıçıcık,
İçi dolu turşucuk.
- 39) **Mantar :**
Alçacık tatar,
Simit satar.
- 40) **Marangoz rendesi :**
Altından yer, üstünden çıkarır.
- 41) **Maşa :**
Kara katır hep yan yatır,
Kalkar gezer yine yatır.
- 42) **Nar :**
Çarşıdan aldım bir tane,
Eve geldim bin tane.
- 43) **Nohut :**
Alçacık tepe,
Cıngıllı küpe.
- 44) **Ördek :**
Ayakları kürektir,
Gagası ile bir renktir.
- 45) **Pelte :**
Tuzsuz pişen aş.
- 46) **Perde :**
Kutu kutu gözler,
Sizi bizi gözler.
- 47) **Pırasa :**
Yer altında sakallı dede.
- 48) **Ramazan :**
Tingır elek, tingır saç,
Elim hamur, karnım aç.
- 49) **Rüya :**
Kul görür, Tanrı görmez.
- 50) **Rüzgâr :**
Ninemem etekleri,
Süpürür hendekleri.
- 51) **Rüzgâr :**
Koşar koşar yorulmaz,
Ondan hesap sorulmaz.
- 52) **Saat :**
Ben giderim, o gider,
Yanımda tık tık eder.
- 53) **Saat :**
Çın çın hamam,
Kubbesi tamam,
Bir gelin aldım,
Babası imam.
- 54) **Sabun :**
Köpük kusan taş.
- 55) **Sandık :**
San sandıra.
- 56) **Sel :**
Uzanır urgan gibi,
Genişler yorgan gibi.
- 57) **Su damlası :**
Aslında bir damla yaş,
Soğukta olur bir taş.
- 58) **Su damlası :**
Ev arkasında şıp, şıp.
- 59) **Şapka :**
Tavuktan küçük, insandan büyük.
- 60) **Tabut :**
Yer altında kilitli sandık.
- 61) **Takvim :**
Bir yaprağı düşer her gün,
Her yaprağı eder bir gün.
- 62) **Tavşan :**
Dağdan gelir taştan gelir,
Bir küçük aslan gelir.
- 63) **Tavşan :**
Burma bıyıklı.
- 64) **Uyku :**
Çarşıdan alınmaz,
Mendile konulmaz,
Ondan tatlı da
Bir şey olmaz.
- 65) **Yağmur :**
Şıp benim alınma,
Şıp senin alınma.
- 66) **Yılan :**
Yer altında yağlı kayış.
- 67) **Yumurta :**
Bir mücevher hokka buldum, yarısı
altın yarısı gümüş.
- 68) **Yumurta :**
Pişirirsen aş olur,
Pişirmezsene kuş olur.
- 69) **Yumurta :**
Benim bir kuyum var,
İçinde iki türlü suyu var.

Ayasofya'ya Dair Dinî Âdetler

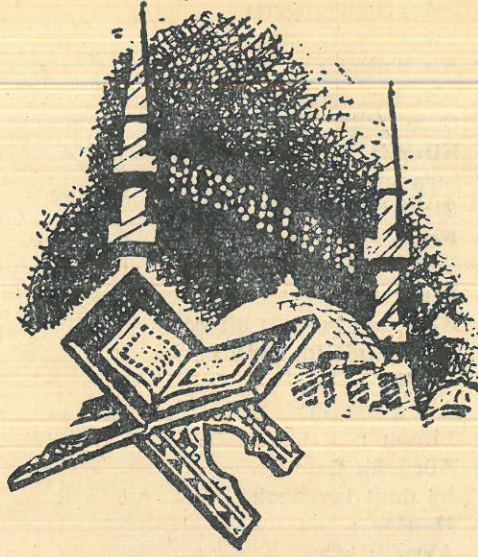
Yazan : Eşref PAYASLIOĞLU

Tam 55 yıl önce, yâni 1907 (1323) de henüz ne Meşrutiyet ilân olunmuş, ne Cumhuriyet kurulmuş ve ne de Hazreti Fatih'in camiye tahvil ile ilk Cuma Namazını eda buyurduğu Ayasofya Mabed-i Muazzamı müze olmuştu. İşte bu devirlerde mübarek "Kadir Gecesi" için Ayasofyanın müstesna bir mevkii ve muhteşem bir manzarası, çok kutsî ve ulvî bir ehemmiyeti vardı.

Her Ramazan-ı Şerif ayının 27 nci "Kadir Gecesi" teravih namazını Ayasofya Camiinde kılmak ve buna muvaffak olmak, İstanbullular için büyük bir ibadet, dilek ve duaların kabulü için de kaçırılmaz bir fırsat idi.

Bu sebeple onbinlerce Müslüman ve civar vilâyetlerden gelen birçok insan, Ramazanın 26 ncı günü, daha akşam olmadan evvel Ayasofyaya akın ederlerdi. İçeri girip yer bulabilenler, top seslerle beraber ceplerinde hazırladıkları çekirdeksiz hurma veya üzüm tanesi gibi bir şeyle oruçlarını bozduktan sonra akşam namazını mahşeri bir cemaat-ı kübra halinde eda ve müteakiben yine kuru gıdalardan biraz daha yemekle iktifa ederlerdi.

Mihraba yakın ve kapılara uzak bulunan saflar, çok sık ve müminler âdeta kenetlenmiş bir durumda olduklarından kimse yerinden ayrılamaz, dışarı çıkamazdı. Böylece okunan Kur'an'ları ve hatim dualarını dinlerler, kemalî huşû ile murakebeye dalarlar ve birbuçuk saat sonra yatı ve teravih namazlarına başlarlardı. Müezzin mahfeli İstanbul'un en güzide hafız ve müezzinleri tarafından ısgal olunur. lâhuti sesler muazzam kubbelerde akisler yapıp, cemaatı vecde müstağrak kılardı. Mahşeri kalabalık, ihtişam ve azametle teravih namazını edadan sonra biraz kımıldanmaya başlar, sıkılan ve sıkışanlar dışarı çıkarak abdestlerini tazelerler ve bir kısmı yine içeri girerdi. Çünkü; tabesabah Ayasofya dolar, taşar, bilhassa büyük top kandilin çevresi altında, bu gece, "Kadir sûresi" ni fatihaya zam sûretile iki rekât namaz kılmağa imkân ve fırsat bulabilenler muhakkak muradına ererlerdi. Diğer taraftan kürsülerde bihakkin âlim ve vaiz-

lerin münavebe ile irat ettikleri hitabe ve nasihatları dinlenir ve bir taraftan da her sütunun yanında bir tarikat erbabı, kendi usulüne göre zikir ve icrai ayinlerler. Bu kabileleri, yukarı maksurelerde bulunan ecnebiler de dikkatle seyir ve temaşa ederlerdi. Uzaklardan gelen ve sabah namazını da burada kılmak isteyen cemaat, sahur yemeklerini Ayasofya hariminde ve civarında bu mübarek gece için bir gün evvel kurulmuş seyyar aşçı, köfteciler ve tatlıcılarda yerler, Ayasofya Meydanında o zamanlar mevcut olan kiraathanelerde çay ve kahvelerini de içtikten sonra yine Ayasofya camiine dahil ve sabah namazına hazır olurlardı. Şimdi bu anane kısmen Sultanahmet Cami-i Şerifinde devam etmektedir.

Ramazanın son cuma namazını Süleymaniye Cami-i Şerifinde kılmak ananesi ise eskisi gibi hâla meriyettir.

Hazret-i Hâlit Eba Eyyübül Ensariyi ziyaret ve Cami-i Şerifinde ibadet ise daima mukaddes ve İstanbullular için bir nimeti akdestir.

Yetişmez mi bu şehrin kaderine bu
nimet-i bari
Mihmandar Resülullah Eba Eyyübül
Ensari

Eski Dokumacılık ve Yurdumuzdaki Gelişimi

— I —

Yazan : Macide GÖNÜL

Bu konunun incelenmesinde şu üç önemli noktanın araştırılması gerekir, a) Dokumacılık nerede başlamıştır, b) Dokumacılık nasıl başlamıştır, c) Ne zaman başlamıştır.

a) **Dokumacılık nerede başlamıştır:** Dokumacılık sanatı, imalinde kullanılan yün, keten, pamuk vesaire gibi ham maddelere dayandığından başlangıcı bunların yetiştirildiği bölgelerde aranmaktadır. Bu hususta bilginler aynı fikirde değildir. Bir kısmı en önemli malzeme olan yünün hayvan ehlileştirmekle ilgili olduğunu bu sebeple dokumacılığın menşeiini koyunun yetiştirildiği ve yünün imal edildiği bölgelerde aramak lâzım geldiğini, bunun için de en elverişli bölgenin Orta Asya olabileceğini kabul ederler. Nitekim Pope dokumacılığın Orta Asya'da doğduğunu ileri sürer.

Diğer bir kısım yazarlar ise dokumacılıkta keten ve pamuğun önemli rol oynadığını ve bu sebeple dokumacılığın bu maddelerin fazlasiyle yetiştirildiği sıcak bölgelerde bilhassa Mısır'da başladığını iddia ederler. Beaumont ve Griffin bu fikirde dirler.

Gerçi Mısır'da yün de nadiren kullanılmakla beraber giyilecek eşyaların ekseriyetle keten ve pamuktan yapıldıkları görülür. Aşağı Mezopotamya'da ise bu hususta sazlar işe yaramıştır. Fakat son günlerde memleketimizde Konya'nın 152 Km. Güney doğusunda, Çatalhöyükte bulunan ve Melleart, Helbaek ve Burnham tarafından incelenen ve halen Ankara Arkeoloji Müzesinde olan Neolitik dokuma parçaları bu iki nazariyeyi de geride bırakmakta ve dokumacılığın Anadolu'da en eski devirlere indiğini ve binaenaleyh başlangıcının şimdilik burası olabileceğini ortaya koymaktadır. Kil tabakasiyle örtülü bir bölgede kalmaları dolayısıyla yangın geçirmiş olmalarına rağmen çok küçük kısımlar halinde muhafaza edilmiş bulunan bu dokuma parçaları teknik bakımdan da bir hayli ileri seviye arz etmektedir. Bu sebeple bunlardan daha önce dokunmuş parçaların da

bulunması gerektiği için dokumacılık tarihinin daha evvele gitmesi icap eder.

b) **Dokumacılık nasıl başlamıştır?** Bu soru insanların fikrini ötedenberi meşgul eden önemli bir konu olmakla beraber bu husustaki mütalealar çok değişiktir. Bazı düşünürlere göre bu hadise tabii ve tesadüfi bir eser neticesidir. Meselâ elyafın tel tel ayrılması ve bükülmesi diğer bir sözle ditme (sonradan tamamen taramaya inkılâp etmiştir) ve eğirme ameliyesi fikrinin sarmaşık ve benzeri bitkilerin dolanması, ağaç kabuğu elyafının tel tel şekle girmesinden ve yine örgü mefhumunun tabiatı olduğu gibi çalıların, ağaç dallarının çaprazvari birbirlerine geçmeye çalışmalarından inkişaf ettiği ve bu iptidai düşüncelerin tekâmülü ile dokumacılık sanatının ilk adımlarının atıldığı zikredilmektedir.

Diğer bir görüş ise, dokumacılığın soğuk, toz, kir vesaire gibi dış amillere karşı mani olmak üzere bir vasıta teşkil eden mesken, yatak, örtü, elbise gibi mübrem malzeme ihtiyaçlarından doğduğunu kabul etmektedir.

Birincisinin yani tabii hadiselerin, gördüğünü taklit eden tabiat insanları üzerinde dokumacılığın icadı için önemli bir tesiri olmuş işe de ikinci amilin yani ihtiyacın bu hususta daha etkili bir rol oynamış olması kuvvetle muhtemeldir.

c) **Dokumacılık ne zaman başlamıştır?** Bu noktada da yazarlar aynı fikirde değildirler. Meselâ Pope'a göre dokumacılığın Orta Asya'da M. E. 3000, Lewiss'e göre Mısırda M. E. 2400 de ve Kâzım Dirik'e göre de Orta Asya'da M. E. 2300 de başladığı kabul edilir. Aynı zamanda Mısır'da dokumacılık daha eski tarihlere götürülmekte ve burada M. E. 3721 - 3000 tarihlerine ait dokumacılığın proto tipi olan mensucat parçaları bulunduğu zikredilmektedir. Yalnız bunların hangi müze seksiyonlarında buldukları kaydedilmediğine ve Mısır kronolojisinin donelerine uymadığına göre ihtiyatla karşılanması icap eder. Çünkü Benihasan mezarlarında bulunan en eski

Mısır tezgâh tipleri ancak M. E. 2000'e Orta İmparatorluk zamanına çıkarılmaktadır. Diğer taraftan Mısır'da en önemli kazı merkezlerinde ele geçirilen kumaşların en eskileri üzerinde Tutmosis III. ün adının bulunmasıyla ancak M. E. 1450'e götürülmektedir. Halbuki Anadolu'da son senelerde 1962 de yapılan keşiflerle Çatalhöyük kazılarında elde edilen neolitik devre, M. E. 6000 yıllarına ait dokuma parçaları dokumacılık tarihinin çok eski olduğunu ispat etmiştir. Bu kumaşların atkı ve çözgüden müteşekkil bulunduğu, bazılarının kaba ve bazılarının ise güzel olduklarını ifade olunmaktadır. Ne şekilde olursa olsun parçaların böyle dokunmuş bir vaziyete gelmeleri için dokumacılığın büyük bir tekamül safhası geçirmiş olması icap eder. Şu halde bunların daha eski tiplerinin mevcut olabileceği dikkate alınırsa bu tarihin de daha eskiye gitmesi gerekir. Bunu ise zamanla kazılardan elde edilecek malzeme gösterecektir.

Bu üç nokta yani dokumacılığın nerede, nasıl ve ne zaman başladığı, incelendikten sonra bu sanatın nasıl geliştiğini aramak lazımdır.

DAMLIYA
DAMLIYA
GÖL OLUR

TÜRKİYE
BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyetidir

(Folklor : 95)

Dokumacılık sanatı neolitikten sonraki çağlarda da Anadolu'da ve Önasya'da muntazam bir ilerleme ile devam eder. Nitekim memleketimizde muhtelif bölgelerdeki değişik çağlara ait kazılar bu hususta en zengin dokumacılık malzemelerini vermiştir. Mersin civarında Prof. Garstang tarafından 1937 yılında yapılmış olan Yümüktepe veya Soğuksu tepe kazılarında 33 mimari kat bulunmuş ve Anadolu'nun neolitik kültürüne tekabül eden en eski iskân sahası tesbit edilmiştir. Bu meydana kalkeolitik devir katında da yaklaşık olarak M. E. 2800 yıllarına ait taştan tezgâh ağırlıkları ve bir tezgâh dokuma yeri bulunmuştur. Bilhassa 112 No: lu odanın 12'inci katının esas zemininde dikey bir tezgâhın istinat ettirildiği alçak duvar izleri görüldüğünden burasının bir dokumacı yeri olduğu tahmin edilmektedir. Mr. Growfoot da aynı fikirdedir. Burada ele geçirilen tezgâh ağırlıkları da önemlidir. Bundan maada aynı zamanda diğer kazı tabakalarında taşdan, topraktan birçok tezgâh ağırlıkları yine taşdan, topraktan ve kemikten ağırsaklar ve boynuzdan bir nevi iğne mekikler bulunmuştur. Ağırsakların bazı şekillerinden bir kısmının yün ve bir kısmının keten için kullanılmış oldukları zannedilmektedir.

Bundan başka Anadolu'nun diğer kazı bölgelerinden elde edilen çeşitli dokuma âletleri de dokumacılığın yurdumuzda muntazam bir şekilde yaygın halde geliştiğini göstermektedir. Meselâ 1957 de Tokat ilinin Erbaa ilçesi yakınındaki Horoztepede bulunan tunç devrine ait kirman ile Alacahöyükten çıkarılan bakır çağ mahsulü altın başlı gümüş kirman en güzel dokumacılık âletleridir. Keza Denizlinin kuzey doğusundaki Beycesultan mevkiinde kalkeolitik ve bronz çağı tabakalarından, Boğazköy Hitit tabakalarından, muhtelif tarihlerde Alacahöyük ve Alishar'dan değişik kültür tabakalarından elde edilen ağırsaklar ve tezgâh ağırlıkları en kıymetli dokumacılık vesikalarıdır. Yine Alisharda kalkeolitik çağa ait keşfedilen oldukça iyi dokunmuş kumaşlar ve Gordiyonda bulunan Friky devri (M. E. VIII nci yüzyıl) dokuma parçaları memleketimizdeki dokumacılık sanatının en değerli hazinelerini teşkil ederler.

Dokumacılık Anadolu'da Hititler devrin-

de de devam etmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan ve elinde iğ tutan M. E. 9 ncü yüzyıla ait bir Hitit kabartması da bu hususta zikre değer. Keza Hititce metinlerde dokuyucunun Sumerce ideogram olarak geçmesi aynı zamanda Hitit kanunlarında ve meselâ kanununun 51 nci paragrafında Arinna şehrindeki bir dokumacıdan bahsedilmesi, memleketimizde çok eski bir tarihi olan dokumacılığın zamanla da geliştiğini teyit eder. Yine anlaşıldığına göre dokumacılık sanatı Hititlerde kültle ilgili bulunup dokumacılar da mabed mensuplarındandır, ve tımar veya zeamet sahibidirler. Bu da Hititlerde dokumacıya bir paye verildiğini gösterir. Anadoludan başka bu sanatın en önemli yayılma merkezleri, Mezopotamya, Babil, Asur ve Mısır bölgeleridir. Nitekim Sus'ta bulunan yün büken bir kadın heykeli bu bakımdan güzel bir örnek teşkil eder. Babil dokumaları da önemli bir yer alır, Hatta Kleopatranın sevgilisi Roma İmparatoru Sezarın karşısına Babil örtüsü ile çıktığı rivayet edilir. Bu bölgedeki kazılar da kıymetli dokümanlar vermektedir. Bilhassa Ninova kazıları kumaş desen tezyinatının, taban döşemesi ve duvar tezyinatı için mimari modeller olarak kullanıldığını göstermiştir. Bunlardan en çok tercih edilenler bitki şekillerinden hurma dalları, lotüs çiçekleri ve birbirlerine geçme örneklerden ibaret motiflerdir. Hatta Mısırın bu güzel sanatın tesirinde kaldığı görülür. Koyuncuk sarayından elde edilen mimari bir parçadaki süs uslubu meşhur Babilonya mensucatından taklit edilmiştir. Asur mimarisinde de zemin ve duvar süslemesinde dokuma motiflerinin tatbik edildiği müşahede olunur. Bu da Asur mimarisinde dokuma sanatının ne kadar çok takdir edildiğini gösterir. Bu iki sanat merkezinden yani Asur ve Babil'den çıkan mensucat imali daha sonraları İran ve Hint el dokumacılığına müessir olarak habersizce onlarla birleşmiştir. Hatta öyle ki, Babilonya dokumacılığının kumaş el sanatı haline sokulması Şark halı sanayinin doğmasına yol açmıştır.

Mısır'a gelince; burada da dokumacılığın pek eski olduğu kabul edilmektedir. Hatta bazı bilginler dokumacılık sanatının ilk defa burada başladığını kabul ederler ve eski Mısır abidelerinde görülen yaklaşık olarak M. E. 2000 senelerine tekabül eden bir el

tezgâhı nümunesinin bulunmasını da misâl olarak alırlar. Filhakika gerek kazılardan çıkan eşya arasında çok eski kumaşların görülmesi ve imal bakımından pek eski metotların Mısırda tatbik edilmesi ve gerekse müsait iklim şartlarının bu bölgede yarattığı keten gibi önemli maddenin çokluğu bu hususta geniş bir kaynak teşkil eder. Fakat yukarıda da bahsedildiği üzere son zamanlarda Çatalhöyükte neolitik çağa M. E. VI ncü bin yıllarına ait dokuma parçalarının bulunması ilk dokumacılığın evvelâ Anadolu'da başladığını ve Önasyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Mısır'a da sonradan geçtiğini ortaya koymaktadır. Ancak Mısır için istisnai bir vaziyet varsa o da keten kenevir, pamuk gibi ham maddenin çokluğu dolayısıyla bu sanatın burada daha hızlı ve çeşitli inkişaf etmiş olmasıdır.

Tarihten sonraki devirlerde de dokumacılığın muntazam bir ilerleyiş kaydettiği aşikârdır. Dokumacılığın gelişmesinde bu sanatın teknik bakımından geçirdiği safha da önemli bir rol oynar. İlk dokumacılıkta kumaşın çözgüler arasında mekik vasıtasıyla atkılının geçirilmesi ile dokunduğu ve bu suretle ancak enine renkli çizgilerin meydana getirildiği görülmektedir. Daha sonraları ise bu ameliye de ilerletilerek çeşitli renklerden mürekkep çizgiler yapılmış ve bu da temadi ettirilmek suretiyle dokuma sathında desen vücuda getirilmiştir. Hülâsa zamanla iplikler inceltilerek daha küçük ve daha mükemmel şekiller meydana çıkar ve dokumacılık tekâmül mertebesine ulaşır. Tarihi devirlerdeki kumaşlar tabiatıyla daha güzel nümuneleri teşkil ederler. Türk müzelerinde de bunlardan kıymetli örnekler vardır. Nitekim halen dünyanın en eski kumaş parçaları olan ve Ankara Arkeoloji Müzesinde bulunan memleketimizde son zamanlarda keşfedilen Çatalhöyük dokuma parçaları müstesna, Türk müzelerinde ele alınabilecek en eski kumaş nümuneleri İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki M. S. 4 - 6 ncü yüzyıllara ait Kopt kumaşlarıdır. Bunlar gerek dokuma bakımından oldukça komplike bir tezgâh çalışmasını ve gerekse desen ve renk itibarıyla müttekâmil kumaş nümunelerini göstermeleri dolayısıyla önemlidir. Keza Topkapı Sarayında mevcut bazı orta çağ İslâm devletlerine ait muhtelif kumaşlar da

o devrin ilk nünunelerini veren dokumacılık tarihinin kıymetli vesikalarıdır. Fakat bu devrin en baha biçilmez dokumacılık belgeleri Selçuk kumaşlarıdır. Memleketimizde bilhassa müzelerimizde bunlardan hiç bir nümune bulunmamakla beraber bazı Avrupa müzelerinde güzel örnekler vardır. Londrada Victoria - Albert müzesindeki Büyük Selçukilere ait ipekli bir kumaş parçası (1) ile Lion müzesindeki Anadolu Selçukilerine ait kemha parçası (2) bilhassa zikre değer. Bunlardan birincisi grifon, atmaca, ağaç motiflerinden mürekkep çok zengin bir desen arzeder. Üzerindeki Alaaddin Keykubad bin Keyhüsrev yazısından, 1210 - 1237 yılları arasında, Konyadaki tezgâhlardan Alaaddin Keykubad için dokutulduğu anlaşılan diğer parça da içlerini çift arslan motifleri dolduran dairelerden mürekkeptir. Bu iki parça da teknik ve desen bakımından zamanlarını şaheserleridir.

XIV nci yüzyıl Türk kumaşlarından çok az örnek kaldığından Anadolu Beylikleri zamanındaki geçit devri kumaşları hakkında tam bir fikir edinmek mümkün değildir. Böyle olmakla beraber bu devre ait bazı kayıtlara istinaden Alaşehirin kızıl efladi veya vale denilen kumaşı, Denizli bezi, kırmızı kemha ve saire gibi kumaş isimleri sayılarak ileri bir dokumacılığın varlığı zikredilir.

XV nci yüzyılda Bursada kumaşçılık çok inkişaf etmiş bilhassa kadife, çatma ve kemha gibi cinsleri her yerde tutunmuştur. Hatta çalışma sistemli bir teşkilâta bağlanmıştır. Her esnafın olduğu gibi kumaş ve kadifeciliğin de şeyh ve reisi olan yiğit başıları vardı. Yiğit başılarının vazifeleri malların işçiliğini ve fiyatlarını kontrol etmektir. Bunlar da ustalardan seçilirdi.

İstanbulun merkez oluşundan sonra bütün sanat kolları gibi dokumacılık da buraya yerleşmiş, büyük bir inkişafa mazhar olarak XVI. nci yüzyılda en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca XVI nci yüzyılda İstanbulda Üsküdarın bir mahallesinde çatma ve kadife tezgâhları bulunduğu bilinmektedir. 1502 den itibaren kanunnameler, narh defterleri ve bunlara ait hükümlerin her memleket kumaşının cinslerini, dokunacağı tel adedini, boyalarını ve fiyatlarını gösterdiğini biliyoruz. Bu vaziyet XVII nci yüzyılda da bir müddet devam ederse de sonlarına doğru bozulmaya başlar. Bilhassa XVIII nci yüzyılda Avrupa tesirinin yurdumuza girmesiyle zayıflar ve XIX nci yüzyılda büsbütün bozulur. 1843 de Herekede bir fabrika kurularak kumaş sanayiinin yükseltilmesine çalışılmış ise de yine Avrupa tesirinin önüne geçilememiş ve XVI nci yüzyılın ihtişamlı sanat yıldızı parlatılamamıştır.

Köy el dokumacılık sanatına gelince; memleketimizin hemen her bölgesinde el tezgâhlarında dokunan mahallî bir dokumacılık sanatı vardır. Fakat bunlar daha ziyade kendi ihtiyaçlarını temin etmek maksadıyla çalışmaktadırlar. Piyasada tutunanlar ise Şile, Rize bezi gibi mahdut sayıda olanlardır. Bugün eski el dokumacılığını yaşatmak gayesiyle pek az olarak Hereke fabrikasında el tezgâhı çalıştırılmakta ve eski Türk kumaşçılığının canlandırılmasına gayret edilmektedir. Nitekim

burada dokunan nünuneler sabırlı ve hürerli Türk işçilerinin ecdatlarına lâyık olmak için gösterdikleri sonsuz gayretlerin en parlak örnekleridir.

Halıcılık da dokumacılığın bir kolu olarak karşımıza çıkar. Bu itibarla onun gelişmesine de kısaca değinmeyi uygun bulmaktayız. Ancak çok basit bir ameliyeye dayandığından evvelâ kilim dokumacılığının meydana gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Kilim dokumacılığının ise, atıkların çözümleri bir önden ve bir arkadan kesmek üzere aralarından geçirilmek suretiyle en basit dokuma usulü ile çok eskidenberi dokunmaya başladığı ve desenlerin çoğaltılmasıyla de geliştirildiği şüphesizdir.

Halıcılığın vatani olarak 30 - 48 Kuzey arz dereceleri arasındaki bütün Asyayı içine alan bölge, düğümlü halı için de bilhassa bu bölgenin batı kısmı gösterilir. Esasen halıcılığın Çin, Hindistan, Afganistan, Anadolu, İran vesaire gibi Asya memleketlerinde inkişaf etmesi ve Avrupada görülmesi de bu ülkeler icadı olduğunu ortaya koymaktadır.

Şimdiye kadar en eski halının İngiliz Arkeoloğu Sir Mark Orel Stein'in Çin Türkistanında, Turfanda bulunduğu M. S. 6 - 8 nci yüzyıllara ait küçük halı parçaları olduğu zannediliyordu. Diğer taraftan yakın zamanlarda Rus Arkeoloğu Rudenko tarafından Güney Sibiryada, Altay eteklerinde Pazırık mevkiindeki İskit mezarlarına mahsus bir kurgandan çıkarılan M. E. IV nci yüzyıla ait bir halı en eski bir vesika olarak kabul edilmişti. Bazı kimseler tarafından M.E. 1500 de başladığı tahmin edilen kilim dokumacılığının mahsulü olan kilimlerden Mısır'da Antinöden çıkarılan ve halen Newyorkta Metropolitan müzesinde muhafaza edilen nünunenin M. E. VI nci asırda dokunduğu ve yine Uygur şehrinin mabed harabelerinde 1913 de Van le Coq tarafından keşif ve Mr. Falkenberg tarafından incelenen bir parçanın M. E. VI-V nci yüzyıla ait olduğu zikredilmektedir. (3) Halbuki gerek 1963 kazılarında Konyanın güney doğusundaki Çatalhöyükten çıkarılan ve Ankara Arkeoloji Müzesinde bulunan neolitik çağa ait dokuma parçaları ve gerekse buradaki duvarlarda görülen kilim örnekleri, kilim dokumacılı-

Ahmet Kutsi Tecer Özel Sayımız

Değerli düşünür, sanatçı ve folklorist Ahmet Kutsi Tecer, maalesef, çok kısa süren bir hastalığı müteakip 23 Temmuz 1967 tarihinde aramızdan ebediyen ayrılmış bulunmaktadır.

1901 yılında Kudüs'te doğan Tecer öldüğü zaman 66 yaşında bulunuyordu. Yıllarca Türk Halk Edebiyatına ve Folkloruna emek harcamıştı. Ayrıca sanatın her kolunda başarılı çalışmalar yapmış, hecenin en güzel örneklerini vermişti. Kaybı, bütün memlekette ve kendisini ve eserlerini tanımış olan yabancı çevrelerde ve UNESCO muhitinde geniş akisler yapmıştır.

Yeri doldurulmaz bir öncü ve değer olan Tecer'in hâtırası önünde saygı ile eğiliriz.

Gelecek sayımızı Kutsi Tecer'in çeşitli yönlerini ele alacak yazılara ayırmış bulunuyoruz. Bu özel Sayımızda yazılarının çıkmasını isteyen arkadaşlarımızın, hazırhyacakları yazılarını (ve ellerindeki özel resimleri iade edilmek üzere) en geç 28 Ağustos 1967 ye kadar bize ulaştırmalarını rica ederiz.

Tecer'e Allahtan rahmet, eşi, çocukları ve yakınları ile sanat çevrelerine ve folklorculara başsağlığı dileriz. T.F.A.

ğının Anadolu'da çok eski zamanlara kadar uzandığını gösteriyor. Bu itibarla buradaki keşifler Pazırık buluntularından çok daha ilgi çekicidir ve kanaatimizce yakında kilim parçalarına da rastlanabileceği ihtimalini müjdelemektedir.

(Arkası var)

(1) Ernst Diez - Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İst. 1955, s: 259, şekil: 474.

(2) Ernst Diez - Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, İst. 1955, s: 260, şekil: 475.

(3) Celâl Esat Arseven, L'Art Turc, İst 1939, s: 38.

Ardanuçlu Âşık Efkarî

— VI —

Yazan : A. Emin ARSLAN

Efkârî, Kars'dan ayrılıp evine gelirken yolda bir düğün alayına rastlar. Melik Köyü'nün bu şirin gelinini methetmeden geçmez. Mecliste bulunan köyün imamı Hamza Efendi'yi de ihmal etmez. Burada da gönülleri fethettikten sonra hasretle yollarını bekleyen sevgilisi hatırına gelir. Bir koşma daha söyler ve ayrılır. Sıcak yuvasına kavuşur.

Koşma

Dolmuş dolanırsın ceylan misali
Sen misin bu köyün maralı gelin
Arasam da çetin bulmak emsalın
Sen bağ-ı iremin firarı gelin.
Gökteki yıldız benzer nişanın
Elma yanakların al duru şanın
Her yerde söylüyim güzel bu şanın
Gül göğsün bentleri paralı gelin
Melek bakışların, yürüyüşlerin,
Kiraz dudakların, inci dişlerin
Akıl baştan alır var bakışların
Kaşların kudretten karalı gelin.

Millî Folklor Enstitüsü'nün Yeni Adresi

Millî Eğitim Bakanlığı Millî Folklor Enstitüsü bir aydanberi yeni binasında çalışmalarına başlamıştır.

Kısa zamanda Millî Eğitim Bakanlığı, eski Kültür Müsteşarı Adnan Ötüken'in yakın alâkaları ve Enstitü Müdürü Cahit Öztelli'nin çalışmalarına kitaplığındaki eserlerin sayısını 2.000 in üzerine çıkaran Millî Folklor Enstitüsü, bibliyografya faaliyetlerine de hız vermiştir.

Enstitünün yeni ve açık adresi aşağıdadır.

MİLLÎ FOLKLOR ENSTİTÜSÜ
Demirtepe, Sümer Sokağı,
No. 5, Kat 2, Daire 3.
KIZILAY ANKARA

Enstitünün telefon numarası ise 17 03 39 dur. Okuyucularımıza duyururuz. T. F. A.

Nasıl meth etmiyem ey melek sima
Sandım bir nur doğdu açıldı sema
EFKÂRÎ cemalin benzetsin kime
Sensin güzellerin kralı gelin.

Bilmece

Sana bir muamma söyleyeceğim,
Açabilir misin Hamza Efendi?
Seni beş kapıdan içeri atsam,
Kaçabilir misin Hamza Efendi ?
Günahkârı cehennem'e vurursun
İmam sensin cemaatle gelirsün
Sırat Köprüsü'ne incedir dersin
Geçebilir misin Hamza Efendi ?
EFKÂRÎ der gerek kemale ermek
Kalb gözü lâzımdır her şeyi görmek
Yetmiş huri almak cennet'e girmek
Kaçabilir misin Hamza Efendi ?

Koşma

Âşık olan yâr der, yanar dolanır
Bir dem meyil verir Leylâ'ya doğru
Güle bülbül olan, gülistan ister
Dağda meyil vermez, lâleye doğru
Âşık kurtulur mu ahile zârdan
Âşık murad ister sevdiği yârdan
Âşık olan, sonu döner ağıyardan
Gönlünü çevirir Mevlâ'ya doğru
Kaynadı aşk ile coştı EFKÂRÎ
Genç iken sevdaya düştü EFKÂRÎ
Kars'ın dağlarını aştı EFKÂRÎ
Dönmişti yolumuz silaya doğru.

Eve geldiğinde ilk çocuğu Servet dünyaya gelmişti. Diğer iki kız çocuğunun doğumu bundan sonradır. Bu zaman köyden tamamen ayrılmış şehre yerleşmiştir. Ardanuç kasabası, birçok defa yer değiştirmiştir. O zaman Ardanuç, Artvin merkezine bağlı bucak olarak idare ediliyordu. 1945 senesinde "Tütünlü" ilçe merkezi yapılmıştır. Aşağıda verdiğimiz "hiciv" Efkarî'nin oraya yeni yerleştiği zaman söylenmiştir. Üç sene gibi kısa bir süre sonra ilçe merkezi, Tarihi Adakale'ye iner. Bu defa Efkarî tekrar eski yerine döner. Şimdi ise Kaza Merkezi buraya çok yakın olan "Meydanlar" mevkiine inmiştir. Efkarî de Meydanlar'a iner ev yapar, yerleşir. Bütün bu değişimleri dile getiren Efkarî'nin yine o yıllarda Anadolu'ya söylediği bir koşmasını aynen veriyoruz.

Koşma

Saltanat elinden ne melil kaldım
Döktün gözlerinden sel Anadolu
Sade saraylara kıymet vermişler
Görmemiş vesait yol, Anadolu.
Zulümden haneler yaşarmamışlar
Saltanatçıların düşünmemişler
Kahraman erlerin kurban etmişler
Kalmışsın sanki bir çöl, Anadolu.

Evlâtların gitmiş vatan yolunda
Çarık ayağında çanta dalında
Altıyüz yıl sen onların elinde
Saraylara oldun kul, Anadolu.

EFKÂRÎ yurtlara koşmalar yazar
Şimdi her köşede açılmış pazar
Atatürk Ordusu üstünde gezer
Kurtul ağlamaktan gül, Anadolu.

Hiciv

Tavuğuma atma taşı
Onlar bizim evin kuşu
Öldüreceksin nunuşu
Ayrıtır bu sana karşı
Nine nine Fatma nine
Tavuğa taş atma nine

Kıracaksın bacağı
Yıkacaksın ocağımı
Ürkütme tavukcağımı
Ağlatırsın çocuğumu

Nine nine Fatma nine
Kaşlarını çatma nine

Kıracaksın kanadını
Kıramadım inadını
Behey meşenin odunu
Söyle zararın adını

Nine nine Fatma Nine
Tavuğa taş atma nine

Misafiriz köyünüze
Uyamadık huyunuza
Akamadık suyunuza
Nasıl ziyan verdi size

Nine nine Fatma nine
Kaşlarını çatma nine

Eştıyseler samanını
Kestir verem ziyasını
Gel ikna edeyim seni
Ne olur incitme beni

Nine nine Fatma nine
Tavuğa taş atma nine

EFKÂRÎ'nin budur bahsi
Senin olsun yumurtası
Ortak olsun da civcisi
Koy senin olsun hepsi

Nine nine Fatma Nine
Tavuğa taş atma nine.

VE NEZLE BAŞLANGICINDA..

GRIPIN bas, dis, adale, sinir, lumbago ve romatizma ağrılarını teskin eder
GRIPIN boyanların muayyen zamanlardaki sancılarında basın ile kullanılır
GRIPIN 4 saat ara ile günde 3 adet alınabilir

Gölpazarında Kadınlar Yağmur Duası ve Lâkaplar

Yazan : Muzaffer BATUR

YAĞMUR DUASI :

Bir gün evvel her evden un toplanır. Kimisi bir şinik, kimisi bir kabak kimisi bir sahan herkes varlığına göre un verir.

Ertesi sabah mahallenin meydanında ocaklar yanar, bir iki kadın, toplanan unlarla hamur yoğurur. Bir ikisi yaşlağaç başına oturur. Bir kaçı da ocak başına yufka saçlarının başına geçer. Yufkalar bir taraftan yapılır, bir taraftan da pişirilir. Pişen yufkalar, gelen geçen çoluk çocuğa dağıtılır. Yufkalar yenir. Herkes getirdiği Kur'andan dualar okur. An nesinin ilk dölü (ilk doğan çocuğu) kim ise o islatılır. Mahallede ilklerin hepsi islatılır.

"Hiç unutmam çay ak-mıyordu. Bir ilk doğan çocuğu aldılar, Kol ve bacaklarından kaldırarak kuyunun başına getirip yatırdılar. Üzerine sıcak, soğuk demeden kuyudan çekilen

(Folklor : 98)

suları döktüler. İyice islatıldılar."

İnanışa göre iş ve ameliyeler yapıldıktan sonra ikindiye doğru hava bulutlanır. Millet daha sokakta iken yağmur yağmaya başlar.

LÂKAPLAR :

Bir topluluk içinde, herkesin adı ve soyadı olduğu halde bunu daima kulanmazlar. Bir aileyi bir kimseyi kısaca tarif etmek için o aileye ait en bariz vacfî lâkap olarak takarlar. Topluluğun içinde hep onunla anılır ve söylenirler.

Bu lâkaplardan bazı örnekler veriyoruz :

I — Vasıflara göre :

Okkalı Ayşe (şişman Ayşe)
Goca Münire (ihtiyar)
Gara Yakuplar
Savruk Ayşe
Baltalı Gadi
Köselerin Fatma
İnce gaş Fatma
Kara Ahmedi Osman
Gabaca garısı
Yeyen ağa
Baltahılar
Yamalı Sadife

2 — Mesleklerle göre anılanlar :

Saraçların Fatma
Berberin Emine
Yağcı Ayşe
Yağcı Ayşeler
Gavas Hasanlar
Yağlı İ...
Hafız Ali Beyler
Paşa Ağalar
Gatranlı Galaycılar
Semerci M.....

3 — Cemileyerek adlananlar :

Halillerin a,
Alibabaların Naciye
Hacı Osmanlar
Akif Hocalar
Veliler
Şabanlar
Akaliler
Dervişler
Fati Gadılar
Hasan Gadiler
Molla Salihler

4 — Yer ve köylere göre :

Söğütcüklü Gadi (Teyze)
Haytalalı Kezban
Cefalahlılar (Köy)
Güdüllüler
Arcaklı Rahime gadi
Çımışgılılar
Garacaovalı
Harman köylü M.....ler
Çiftlikli Hafızlar
Keskin Ağalar

5 — Kocasının adına göre :

İzzetin hacca gadi
Yakubun Fatma
Aziz garısı Hayriye
Tahir Ağalar
Kara abilerin Zehra
Alimollalar
Ariflerin Hediye
Ata garısı Emine

6 — Soyadlarına göre :

Alapanlar
Feleklerin İzzet
Sapırtlar
Mıstınlar
Gamışlar
Cıburalar
İyibalar (Eyübağalar)
Halikler
Çangurlar

Yeşilöz Köyünde Doğumla İlgili Gelenek ve İnanışlar

Derleyen : Nural GÜRAN
MİLLÎ FOLKLOR ENSTİTÜSÜ DERLEYİCİLERİNDEN

(Derlenen yer : Ankara, Güdül ilçesi, Yeşilöz köyü. Kaynak kişi : Fikret Atalay. Çok az okur, yazması yok. Yaşı 45. Anlatıklarının bir kısmını bizzat görmüş, bir kısmını da duymuş.)

Sancısı gelen kadın bir odaya alınır yabancı ve erkekler içeri alınmaz. Kuvvet alsın diye astar (Tavan) a bir urgan

asılır. Kadın ıgınırken bu urgana tutunur. Biraz sonra koltuğuna girilerek ocak ve kapı eşğine üçer kere ayak vurdurulur.

Sancı çok sürerse gebe kadının küs olduğu kimsenin eli yıkatılıp suyu kadına içirilir. Bu küs kişi dışarıdan veya aile içinden olabilir.

Doğuma kolaylık olsun di-

ye gebe kadına FADİME ANA ELİ suyu içirilir. (Fadime Ana eli: Hicaz'dan getirilen kutsal sayılıp doğuma kolaylık sağlayacağına inanılan bir çeşit çevre)

FADİME ANA KUŞAĞI kuşatılır. (Bu da yine Hicaz'dan geliyor)

Hocadan muska alınır suyu içirilir.

Çocuk doğunca en ilkin tuzlanır. Bir ustura ile göbek kesilir. Usturanın ağzının kırk gün yukarı getirilmesine dikkat edilir. Aksi takdirde bebeğin kusacağına inanılır.

Yıkanmadan bebek kundaklanır. Eş (Son) alınır. Son, el ayak varmadık bir yere gömülür. Çocuk ile ana yıkanır.

Çocuğa evde fizik ve karakter bakımından en çok beğenilen insan tarafından ağzına bir parmak tatlı sürülür. İlk meme bundan sonra verilir. Böylelikle çocuğun iyi huylu ve tatlı sözlü olacağına inanılır.

Eğer ananın südü gelmezse kira giden ve akar su atlayan birine ekmek verilir. Bu ekmek anaya yedirilir.

Kırk gün evden dışarıya şunlar verilmez : Ateş, maya, tuz, sirke, ekmek. İki kırklı kadın karşılaşırsa bu iyiye yorulmaz. Karşılaşmanın kötü etkisini gidermek için iki loğusa ekmek değiştirirler. Ve her ikisinin de bu ekmekleri birbirinin gözü önünde yemesi şarttır. Loğusalardan biri yemezse diğerinin karnı çürür (İçine şüphe girer). Bazan da ekmek yerine dikiş iğnesi değiştirilir.

Kırklı eve Çingene ve köpek

Sayın öğrenci; sizde bu ikramiyeyi kazanabilmek için Türkiye Vakıflar Bankasında en az vadeli ve 500 liralık bir hesap açtırınız.

Her ay 75 Öğrenciye 2 sene müddet ile 250 Lira Burs

Türkiye Vakıflar Bankası

(Basın : 11492 — A — 20293 — 99)

yavrusu (Gövlez) gelirse iyi sayılmaz. Eğer Çingene geldiğinde loğusa bu geleneği hatırlarsa çocuk mutlaka ölür. Anlatanın ifadesine göre bu inanç gerçekleşmiştir. Bu ölüm olayına kırk bastı denir.

Kırk bastının hal çareleri :

1 — Çocuk bir köpek yavrusu ile üç ilâ yedi güne kadar tartılır.

2 — Ahırdan kemre (Ahırın tabanına yapışıp kurumuş hayvan pisliği) kaldırılır ve çocuk bununla tartılır.

3 — Değirmenin çarkından su getirilir. Suyu getirecek kimse gün doğmadan yola çıkar, hiç ardına bakmadan ve kimseyle konuşmadan gider gelir. Bu su anaya içirilir.

4 — Çocuğun ilk kırk günlük toprağı biriktirilir ve kırk günün bitiminde el ayak varmadık bir yere dökülür.

5 — Çocuk kırk basımından kurtulsun diye üç gün ezan vakti mezarlığa yatırılır.

Çocuk kırkılması : Erkek çocuğu doğumundan kırk gün sonra, kız çocuğu ise otuz yedi veya otuz sekiz gün sonra kırklanır. Tanrı kız çocuğunu eksik etek yarattığı için kırkılması da eksik gündeyapılır. Kırklama için kırk kaşık temiz su ölçülür. Bu suyun el değmemiş olması şarttır. Daha sonra su banyoya yetecek miktara getirilir. Suyun içine bir parça gümüş atılır. Böylelikle çocuğun da gümüş gibi temiz olacağına inanılır. Önce, çocuk aynı büyük adam gibi taharetlenir. Yarım ve bütün abdest aldırılır. Yıkanır sabunlanır. Çocuk kundaklandıktan sonra anne de aynı şekilde yıkanır. Su çocuk uyduktan sonra el ayak basmadık bir yere dökülür.

Çocuk sağlığa iyi ise üç, yedi ve on yedinci günlerin-

GELECEĞİ
İÇİN
**SİZE
GÜVENİYOR**

SİZ DE
**AKBANK'a
GÜVENİN**

**1967
YILINDA**

**5 MİLYON
AKBANK**

(Folklor : 100)

de de yıkanıp abdestlenebilir. Zayıf olanlar kırk günü bekler.

ÇOCUK HASTALIKLARI

Çocuk sararırsa buna sarılık denir. Geçmesi için çocuğa sarı çember (Başörtüsü) örtülür.

Çocuk çok ağlarsa, topraktan canlı solucan çıkarılır, yikanarak bir tülbente konur. Bu canlı solucan çocuğun

göbeğine konarak kundaklanır. Kundak çocuk altını kirletinceye kadar kapalı kalır. Açıldığında solucan ölmüşse bir yenisi ve canlısı konur. Bu işe sarılığa solucan canlı çıkana kadar devam edilir. Solucan canlı çıktığında hastalığın geçtiğine inanılır.

Bebeğin vücudunda iltihap olursa buna eş denir. Çocu-

Eşek Kafası

Derleyen : Veysel ARSEVEN

Evvel zaman içinde, bir kulübede, bir eşek kafası ile annesi yaşarmış. Bir gün eşek kafası yolda gezerken, padişahın küçük kızını görmüş, beğenmiş. Gönül bu ya, sevmiş de. Eve gelince annesine :

— Aman anne, kuzum anne, git bana padişahın küçük kızını iste, diye yalvarmış. Annesi, her ne kadar, vermezler demişse de, sözünü dinletememiş, eşek kafasına lâf anlamamış. Bakmış ki, eşek kafası yola gelmiyor, ne yap-sın ihtiyarcık, çıkmış yola varmış padişahın sarayına. Saraydakiler ihtiyarı görünce :

— Nine, ne istiyorsun? diye sormuşlar. O da :

— Allahın emri, peygamberin kavliyle, padişahın küçük kızına, eşek kafasına dünürcülüğe geldim derken, beline bir tekme indirmişler ki, merdi-

venlerden teker meker yuvarlanmış gitmiş.

İhtiyar ninecik evine dönüp, olan biteni eşek kafasına anlatmış. Eşek kafası :

— Vay canına, annemi dövmek nasılmış, ben onlara gösteririm? demiş. Ertesi gün eşek kafası yuvarlana yuvarlana saraya yollanmış. Doğru padişah kızlarının yanına çıkmış. Kızlar :

— Ne istiyorsun, niye geldin eşek kafası? diye sormuşlar. O da :

— Allahın emriyle padişahın küçük kızını kendime istemiye geldim, demiş. Bunun üzerine padişahın ortanca kızı küçük kardeşine :

— Tut şunu kulaklarından, altın küpün içine sok, demiş. Altın küpün içine kapatılan eşek kafası :

— Yut kafam altınları, yut kafam altınları diye diye, bü-

yemez. Bu perhiz kırk gün veya çocuk doğana kadar devam eder. Kadına gelincik eti yedirilir. Dişi gelinciğin etini yerse kız, erkek gelinciğin etini yerse erkek çocuğu olur. Çocuk doğunca, yılan ağzından yakalanmış (Böylelikle zehirlenmiş) kurbağanın kurutulmuş eti ezilir ve çocuğa ekilir.

Tekke ve türbelere adak adanır. Ziyaretler yapılır. Şi-lar ve İmrikemal türbelerine gidilir. Çocuk kız doğarsa İmriye, erkek doğarsa İbrikemal adı konulur.

Yoğun Pelit Köyü yakınlarındaki Kabaca köyünde bir türbe vardır. Bu türbede Kaygısız Baba yatar, bu türbeye de gidilir.

tün altınları yutmuş, oradan kaçıp doğru eve gelmiş, annesine olup bitenleri anlatmış. Annesi bir oklava almış, eşek kafasına vurmuş, bütün altınları çıkarmış. Ertesi gün eşek kafası gene saraya gitmiş. Bu sefer de :

— Ne istiyorsun, niye geldin eşek kafası? diye sormuşlar. O da :

Allahın emriyle, padişahın küçük kızını kendime istemiye geldim, der demez ortanca kız küçük kardeşine :

— Bak bakalım altın küpünde altın var mı? demiş. Küçük kız bakıp ne görse? ilaç için bile olsun, bir tek altın kalmamış.

— Öyle ise tut, gümüş küpüne at, demiş. Küçük kız da tutup gümüş küpüne atmış. Eşek kafası küpün içinde :

— Yut kafam gümüşleri, yut kafam gümüşleri diye diye, bütün gümüşleri yutmuş, oradan kaçarak eve gelmiş, annesine gene olan biteni anlatmış. Annesi de bir oklava almış eşek kafasına vura vura, bütün gümüşleri çıkartmış.

Ertesi gün eşek kafası gene saraya gidince kızlar :

— Eşek kafası, altınları, gümüşleri yedin, şimdi de deniz suyunu iç de, susuzluğun geçsin diyerek, kulağından tutup denizin dibini boylatıyorlar. Eşek kafası :

— Yesin onu ninesi, içsin suyu dedesi diye diye boğulur gider.

★

(Anlatanın adı: Halil Altınkılıç. Yaşı : 19. Nereli olduğu: Kırşehirli. Derlendiği tarih : 18. 2. 1954. Ne suretle alındığı: Hasan Çopur'un aracılığı ile).

4509